

Metode povijesne znanosti

Dročić, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:755804>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij povijesti i pedagogije

Josip Dročić

Metode povijesne znanosti

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2013.

SAŽETAK

U ovom radu se obrađuju metode koje se upotrebljavaju u povijesnoj znanosti. Rad je zamišljen tako da se proučavanje ove teme provodi od općenitog pojma, u ovom slučaju pojam znanost, pa sve do specifične teme ovog rada, odnosno specifičnih metoda povijesne znanosti. U prvom dijelu rada se obrazlažu pojmovi znanost, metodologija, metodika i metoda. Na temelju relevantne literature, navode se neke od definicija obrađivanih pojmova, te njihove osnovne karakteristike i značajke. Također se daje kratak opis razvoja povijesne znanosti, te se pokušava obrazložiti problem kategorizacije znanstvenih područja i mjesta povijesne znanosti u takvim kategorizacijama. Na sažet način se prikazuje pitanje subjektivnosti i objektivnosti, odnosno pristranosti kako u povijesnim istraživanjima, tako i u znanosti kao cjelini. U drugom dijelu rada glavnu riječ imaju metode povijesne znanosti. Na samom početku drugog dijela rada, navode se neke od dihotomijskih i trihotomijskih kategorizacija metode. Metode se obrađuju na način da su kategorizirane u dvije skupine: opće metode znanstvenog rada (dakle metode koje se upotrebljavaju kako u povijesnom istraživanju, tako i u cijeloj znanosti), te specifične metode koje koristi gotovo isključivo povijesna znanost. Navode se definicije metoda i ukratko se opisuju neka od obilježja svake navedene metode. Na samom kraju rada se opisuju neke metode koje nemaju široku primjenu u povijesnim istraživanjima, ali imaju veoma važnu ulogu u prirodnim, tehničkim i drugim znanostima.

KLJUČNE RIJEČI: znanost, povijesna znanost, metodologija, metodika, metoda

SADRŽAJ

Sažetak.....	1
1. Uvod.....	4
2. Što je znanost.....	6
3. Kratak pregled razvoja povijesne znanosti.....	9
4. Subjektivnost i objektivnost u povijesnim istraživanjima.....	11
5. Povijest kao društvena ili humanistička znanost.....	13
6. Metodologija.....	16
7. Metodika.....	19
8. Metoda.....	21
8.1. Tehnike.....	24
8.2. Neznanstvene metode.....	24
8.3. Znanstvena metoda.....	25
8.4. Temeljne značajke znanstvene metode.....	27
9. Klasifikacija metoda znanstvenog rada.....	29
9.1. Klasifikacija metoda na tehničke i logičke.....	30
9.2. Klasifikacija metoda na kvalitativne i kvantitativne.....	30
9.3. Klasifikacija metoda na induktivne i deduktivne.....	31
9.4. Klasifikacija metoda na normativnu, eksperimentalnu i povijesnu.....	31
9.5. Klasifikacija metoda na metode i postupke.....	33
9.6. Klasifikacija metoda na opće i posebne.....	33
10. Metode znanstvenog rada.....	34
10.1. Opće metode znanstvenog rada.....	34
10.1.1. Induktivna i deduktivna metoda.....	34
10.1.1.1. Induktivna metoda.....	35
10.1.1.2. Deduktivna metoda.....	36
10.1.2. Metode analize i sinteze.....	36
10.1.2.1. Metoda analize.....	36
10.1.2.2. Metoda sinteze.....	37
10.1.3. Metode apstrakcije i konkretizacije.....	37
10.1.3.1. Metoda apstrakcije.....	37
10.1.3.2. Metoda konkretizacije.....	37
10.1.4. Metode generalizacije i specijalizacije.....	38

10.1.4.1. Metoda generalizacije.....	38
10.1.4.2. Metoda specijalizacije.....	38
10.1.5. Metode dokazivanja i opovrgavanja.....	38
10.1.5.1. Metoda dokazivanja.....	38
10.1.5.2. Metoda opovrgavanja.....	39
10.1.6. Metoda klasifikacije.....	39
10.1.7. Metoda deskripcije.....	39
10.1.8. Komparativna metoda.....	40
10.1.9. Metoda kompilacije.....	40
10.1.10. Analiza sadržaja.....	41
10.1.11. Metoda mozaika.....	41
10.1.12. Metoda modeliranja.....	41
10.1.13. Dijalektička metoda.....	42
10.1.14. Genetička metoda.....	42
10.1.15. Metoda studije slučaja.....	42
10.1.16. Matematička metoda.....	43
10.1.17. Metoda brojenja.....	43
10.1.18. Metoda mjerenja.....	44
10.1.19. Statistička metoda.....	44
10.1.19.1. Kliometrija.....	46
10.1.20. Povijesna metoda.....	47
10.2. Posebne metode povijesne znanosti.....	50
10.2.1. Genealoška metoda.....	50
10.2.2. Metoda „reprezentativne kapi“.....	51
10.2.3. Oralna povijest („Oral history“).....	52
10.3. Metode koje nemaju širu primjenu u povijesnoj znanosti.....	53
10.3.1. Eksperimentalna metoda.....	54
10.3.2. Sustavno opažanje.....	54
10.3.3. Metode ispitivanja.....	55
10.3.3.1. Metoda anketiranja.....	55
10.3.3.2. Metoda intervjuiranja.....	55
11. Zaključak.....	56
12. Popis literature.....	57

1. Uvod

Čovjek je oduvijek bio istraživač. Ljudska znatiželja je pokretač zbog kojeg čovjek teži otkriti nešto novo što mu je dotad bilo neotkriveno, spoznati istinu, provjeriti neku informaciju, istražiti čudesan i tajanstven svijet u kojem je smješten. Područja istraživanja mogu biti različita. Tako postoje tehnička, biološka, kemijska, medicinska i druga područja koje čovjek nastoji istražiti što je više moguće. No još je jedno područje, koje je i tema ovoga rada, čest predmet ljudskog istraživanja. To je njegova prošlost. Kada je riječ o istraživanju prošlosti, korisno je spomenuti citat engleskog pjesnika Edwarda Thomasa koji je jednom izjavio: „Prošlost je jedina mrtva stvar koja slatko miriše“. Istraživanje prošlosti je veoma privlačno. Ona je tema pjesama, umjetničkih djela, knjiga i eseja, dnevne politike, raznih polemika, pa i svakodnevnih razgovora na ulici. Često se kaže, povijest je učiteljica života.

No, kako proučavati povijest? U tu se svrhu, naime, upotrebljavaju znanstvene metode. Tema ovog rada su metode povijesne znanosti, dakle, metode kojima se proučava povijest. Prilikom izrade ovakvog rada može se naići na manje poteškoće. Smatram da je bitno izdvojiti neke od njih. Prva i najveća poteškoća je svakako nedostatak iskustva u znanstveno-istraživačkom radu. Fakultetski program odsjeka povijesti, predmetom Metodologije znanstveno-istraživačkog rada, teorijski priprema studente kako napisati i analizirati znanstveno djelo, kako stvoriti kritički stav, kako proučiti izvore, tj. ukratko, usvojiti zakonitosti takvog načina rada. No, upravo nedostatak tog praktičnog iskustva, kroz samostalan rad, samostalnu analizu znanstvenih članaka, u predmetu metodologije predstavlja poteškoću u obradi ovakve teme. Jednom znanstveniku je puno jednostavnije pisati o temi iz metodologije zbog toga što već iz iskustva zna s čime bi se mogao susresti i gdje potražiti odgovore na svoja pitanja. Sljedeća poteškoća se javlja u dostupnoj literaturi. Pri pisanju ovog rada se koristila uglavnom literatura koja obrađuje metodologiju društvenih i humanističkih znanosti. Gotovo da ne postoji literatura koja se konkretno bavi metodama povijesne znanosti. To je, ipak, u neku ruku razumljivo jer se povijesna znanost koristi uglavnom općim metodama spoznaje koje dijeli s ostalim znanostima, pogotovo sa društvenim i humanističkim znanostima.

Prije čitanja ovog rada bitno je naglasiti neke napomene vezane uglavnom uz terminološka pitanja. U samoj literaturi, pogotovo starijim naslovima, ponekad se javljaju termini poput riječi *historija*. Ta riječ je u jednom razdoblju imala isto značenje kao i *povijest*, ali je s vremenom dobila novo značenje. O razlikama u terminologiji između historije, prošlosti i

povijesti od stranih se autora ponajviše bavio Jenkins, a od domaćih Mirjana Gross. Termin historija znači ono što je zapisano ili zabilježeno o prošlosti, a historiografija su zapisi povjesničara. Termin povijest obuhvaća pojmove prošlost i historiju, stoga će se u ovom radu koristiti upravo taj termin. Još je važno napomenuti kako se pojedini autori u relevantnoj literaturi služe terminima metoda i tehnika, dok neki autori opet ova oba navedena termina svode pod jedan zajednički termin – metoda. U ovom radu će zbog toga za tehnike i metode biti upotrijebljen upravo taj jedinstveni termin pod nazivom metoda, iako će u jednom poglavlju biti dodatno objašnjena ta terminološka razlika.

Rad je koncipiran na način da obrađuje temu metoda povijesne znanosti po sustavu od općeg pojma ka pojedinačnom pojmu, od pojma znanost i njezinih značajki do pojma metode i njezine kategorizacije. U prvom poglavlju se obrazlaže pitanje što je to znanost. Navode se definicije znanosti i njezina osnovna obilježja. Na početku drugog poglavlja se obrazlaže što je to povijesna znanost te se daje kratak pregled razvoja povijesne znanosti od prvih civilizacija Bliskog istoka do najnovijeg doba. U poglavlju koje obrađuje subjektivnost i objektivnost u povijesnim istraživanjima proučava se pitanje pristranosti u znanstvenim istraživanjima, kako u povijesnoj znanosti, tako i u drugim znanostima. Sljedeće poglavlje se bavi kategorizacijom povijesti kao društvene ili humanističke znanosti. U njemu se obrađuje pitanje što je to kategorizacija i kako uopće kategorizirati povijesnu znanost. U poglavljima pod nazivom „Metodologija“ i „Metodika“ se navode definicije ovih termina, daju se njihova obilježja i značajke, te se također navode razlike između ta dva termina. U sljedećem poglavlju, koje se bavi pitanjem metode, na početku se daju definicije metode. Zatim se obrazlaže razlika između termina metoda i tehnika, te se objašnjavaju znanstvena metoda i neznanstvene metode, kao i temeljne značajke znanstvene metode. Nakon tog poglavlja se prikazuju različite klasifikacije metoda koje se upotrebljavaju u znanstvenom istraživanju. Iako postoje mnogobrojne klasifikacije u ovom se radu iznose samo neke od njih. U posljednjem poglavlju se obrađuju metode znanstvenog rada. U prvom dijelu posljednjeg poglavlja je riječ o općim metodama znanstvene spoznaje koje se koriste u čitavoj znanosti, pa tako i u povijesnoj znanosti. U drugom dijelu posljednjeg poglavlja se obrađuju posebne metode povijesne znanosti. Na samom kraju rada se još navode neke metode koje nemaju široku primjenu u povijesnoj znanosti, ali zato imaju važnu ulogu u drugim znanostima. Ova tema je, unatoč nekim navedenim poteškoćama, sama po sebi zanimljiva i svakako je još uvijek nedovoljno istražena, te se o njoj može napisati više od jednog diplomskog rada.

2. Što je znanost

Na samom početku ovog rada potrebno je postaviti pitanje što je zapravo znanost? Na to pitanje postoji velik broj različitih odgovora. Te su razlike uvjetovane razlikama u pristupu pri davanju odgovora na to pitanje, ali i razlikama u shvaćanju znanosti. Razlike u shvaćanju znanosti pokazuju kako misao o znanosti ne mora biti i znanstvena misao. Mišljenje je širi pojam od znanstvenog mišljenja. Mišljenje može biti istinito i lažno, a znanstveno mišljenje označava specifičnu vrstu mišljenja, mišljenje koje nastoji biti istinito.¹

Mnogo je definicija znanosti, ali za potrebe ovoga rada će biti istaknute samo neke od njih. Za Nikića je znanost sistematizirano znanje, prema određenom načelu uređena cjelina spoznaja (znanja) o istome predmetu proučavanja (o nekoj „prirodnoj“ stvarnosti, neovisnoj o ljudskoj djelatnosti ili pak o „umjetnoj“ stvarnosti nastaloj iz ljudske djelatnosti) i metoda koje stečenim znanjima pružaju vjerodostojnost.²

U pokušaju definiranja znanosti Mejovšek navodi da je znanost djelatnost kojom se stječu nove spoznaje, nova znanja o pojavama u prirodi i društvu. Za cilj znanosti Mejovšek kaže da je to utvrđivanje zakona po kojima se odvijaju pojave u prirodi i društvu.³ Utvrđivanje zakonitosti je bitno za razumijevanje pojava i određivanje njihovih uzroka, a sama znanstvena djelatnost temelji se na slobodi stvaralaštva, što znači da je sve podređeno otkrivanju znanstvene istine, ali uz punu odgovornost i etičnost istraživača.

Šamić znanosti pridaje jednu prilično općenitu definiciju stoga ju definira kao sređeno, sistematsko i provjereno saznanje o nečemu, postignuto metodičnim, pažljivim i savjesnim istraživanjem i razmatranjem.⁴

Među mnogobrojnim definicijama znanosti koje nude autori, istaknuo bih jednu definiciju znanosti koju iznosi Žugaj. On se, pak, odlučio za definiciju koja glasi: „Znanost je sistematizirana i argumentirana suma znanja u određenom povijesnom razdoblju o objektivnoj stvarnosti, do koje se došlo svjesnom primjenom određenih objektivnih metoda istraživanja sa svrhom spoznaje zakona prirodnih i društvenih zbivanja da se omogući točno predviđanje

¹ Andrija Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002., str. 21

² isto, str. 16

³ Milko Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, Naklada Slap, Zagreb, 2003., str. 17

⁴ Midhat Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*, Svjetlost, Sarajevo, 1977., str. 13

budućih događaja i maksimalne djelotvornosti ljudske prakse“.⁵ Žugaj u svojoj definiciji znanosti ističe kako je to „znanje u određenom povijesnom razdoblju“ što znači da se znanost stalno razvija i mijenja. Nešto što je vrijedilo kao općeprihvaćena znanstvena istina u nekom prethodnom razdoblju, novim istraživanjima može biti opovrgnuto i nadopunjeno novim spoznajama. Ono što je bitno napomenuti, a što je Žugaj naglasio u drugom dijelu definicije, jest to da znanost nije sama sebi svrha, nego znanost treba pomoći ljudima predvidjeti, koliko je to moguće, buduće događaje i olakšati svakodnevnicu.

Dakle, iz analize ovih navedenih definicija rezultiraju ovi bitni elementi: skup znanja, predmet, povijesni trenutak, objektivna stvarnost, svjesna primjena znanstvenih metoda, predviđanja i optimalna djelotvornost u praktičnoj primjeni, koja proširuje i produbljuje poznavanje prirode i društva i koja mijenja uvjete rada i života.⁶ Ovi svi elementi su sastavni dio svake definicije znanosti.

Pod znanošću se podrazumijeva i određeno područje istraživanja sa svim podacima, pojmovima, hipotezama, zakonima, teorijama, metodama i instrumentima s kojima se znanstveni radnici služe u otkrivanju znanstvene istine. Iako su znanstvene istine opće, one nisu apsolutne. Zato sve što je znanstveno samim tim ne znači da je istinito. Upravo je to obilježje znanosti Žugaj istaknuo u svojoj definiciji znanosti. Ni najbolje teorije ne vrijede u svim slučajevima, pa je uz njih potrebno imati podatke u kojim uvjetima one vrijede, a u kojima one ne vrijede. Ako se o tome ne vodi računa, ista misao jednom će biti istinita, drugi put lažna i ni po čemu se neće razlikovati od drugih oblika mišljenja koja nisu znanstvena, a nastoje biti ili pak izgledati kao znanstvena misao.⁷

Kada je riječ o klasifikaciji znanosti, tada se proučavanjem literature može primijetiti kako se autori ne mogu međusobno usuglasiti na koji način bi trebalo klasificirati pojedine znanosti. Zato autori nerijetko navode vlastite klasifikacije. Tako, na primjer, Nikić znanosti dijeli na prirodne, humanističke, društvene, eksperimentalne, teorijske, primijenjene.⁸ Za potrebe ovoga rada važno je istaknuti društvene i humanističke znanosti. Zbog toga je ovdje prikazana upravo Nikićeva klasifikacija u kojoj se posebno navode društvene i humanističke znanosti,

⁵ Miroslav Žugaj, *Osnove znanstvenog i stručnog rada*, Tisak Zagreb, Samobor, 1989., str. 9

⁶ Ratko Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Savremeno pakovanje, Beograd, 1988., str. 27

⁷ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str.22

⁸ Žugaj znanosti dijeli na: društveno-humanističke, prirodne, medicinske, tehničke i biotehničke. Milat znanosti dijeli na prirodne, tehničko-tehnološke, medicinske, biotehničke, društvene i humanističke.

za razliku od, na primjer, Žugaja koji pod jednu zajedničku kategoriju svodi društvene i humanističke znanosti kao društveno-humanističke znanosti.

Društvene znanosti, prema Nikiću, su skupina znanosti koje proučavaju čovjeka kao člana društvene zajednice, te različite aspekte društva kao sveukupnosti ljudske djelatnosti.⁹ Područje društvenih znanosti različito razgraničavaju pojedini znanstvenici. Međutim, problem metode i područja ovih znanosti, iako jasno razgraničenih od prirodnih znanosti, nije jednostavno riješiti bez interferencije s područjima i metodama „duhovnih“ znanosti. Zanimljivo je što Nikić ne daje konkretno objašnjenje za izraz „duhovne znanosti“, što može djelovati zbunjujuće. Tumačenje „duhovnih znanosti“ se može pronaći u Enciklopediji koja daje objašnjenje za ovaj termin: „duhovne znanosti“ (njem. *Geisteswissenschaften*), naziv za neke od znanosti (filozofiju, sociologiju, psihologiju, teologiju i dr.) koji se često upotrebljava u znanstvenoj terminologiji njemačkog područja.¹⁰ Dakle, uzme li se priloženo tumačenje „duhovnih znanosti“ kao relevantno, može se zaključiti kako se pod tim nazivom misli na humanističke znanosti.

Humanističkim znanostima uobičajeno se nazivaju povijest, filozofija, filologija i sl.¹¹ Ipak, iako Nikić načelno razgraničava društvene i humanističke znanosti, može se primijetiti kako humanističkim znanostima ne daje jednako opširno objašnjenje kao društvenim znanostima. Dakle, iako ih zasebno kategorizira, ipak ih tumači zajednički kao da se radi o zajedničkoj kategoriji društveno-humanističkih znanosti. Tako i sam u tekstu navodi kako ih nije lako razgraničiti. Ovaj problem kategorizacije znanosti se učestalo javlja u literaturi ponajviše kod djela nastalih u drugoj polovici 20. st., pa tako i kod naslova nastalih u ranijim razdobljima.

Za kraj valja naglasiti, i time zaključiti ovo poglavlje, kako je nekoliko osnovnih obilježja znanosti, koje navodi Zelenika,¹² ali je za ovaj rad bitno istaknuti jedno od njih, a to je interdisciplinarnost znanosti. Interdisciplinarnost znanosti pretpostavlja interaktivno povezivanje dvije ili više disciplina u cjelinu višeg reda, pri čemu se sinteza ne vrši samo na planu predmeta znanja nego, prije svega, i na planu koncepta i metoda, a još više na planu

⁹ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 17

¹⁰ Skupina autora, Proleksis Enciklopedija: prva hrvatska opća i nacionalna online enciklopedija, <http://proleksis.lzmk.hr/> (9.8.2013.)

¹¹ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 17

¹² Zelenika navodi ukupno 12 obilježja znanosti: jedinstvenost znanosti, jedinstvo znanstvene teorije i prakse, kreativnost u znanosti, zakon ubrzanog razvoja znanosti, sličnost u etapama razvoja znanosti, dinamički karakter znanosti, društveni karakter znanosti, svjesno organiziran timski rad znanstvenika, znanost kao komponenta kulture, znanost i umjetnost, diferencijacija i integracija znanosti, interdisciplinarnost znanosti.

načela i aksioma.¹³ U istraživanjima u povijesnoj znanosti je moguće i poželjno koristiti metode drugih znanosti jer se znanstvena otkrića kao univerzalne spoznaje prenose među svim generacijama znanstvenika diljem svijeta.

3. Kratak pregled razvoja povijesne znanosti

Na samom početku ovog poglavlja potrebno je obrazložiti što je to povijesna znanost. Povijesnu znanost nije moguće promatrati kao izoliranu pojavu. Na ukupan razvoj čitave historiografije utječu dvije međusobno povezane zajednice povijesti. Te dvije zajednice su: *nastavno-pedagoška zajednica povijesti* koja se realizira preko organizacije nastave povijesti na fakultetima i školama, te *zajednica povijesne znanosti*. Sastavne dijelove te zajednice, koji tu zajednicu oblikuju i formiraju, čine različite znanstveno-istraživačke institucije (arhivi, povijesni instituti, znanstveno izdavaštvo, itd.), povjesničari zajedno sa svojim radom i znanstveno-istraživačkom djelatnošću, te cjelokupna tradicija povijesne znanosti – historiografija.¹⁴ „Povijest se konstituira kao znanost unutar svoga „životnoga svijeta“, ali se mora načelno kritički odnositi prema oblicima i sadržajima povijesne svijesti. Povijest kao znanost temelji se na racionalnoj primjeni metoda povijesne spoznaje. Povijesno je mišljenje podvrgnuto metodskim pravilima, pa povijesno znanje ima obilježje razmjerne objektivnosti.“¹⁵ Objektivnost je teško postići, ali je ona nužna u istraživanju povijesti. Kritičnost, metoda racionalnost i objektivnost su, dakle, važne sastavnice i temelj svakog povijesnog istraživanja. Prema tome, te sastavnice se mogu uzeti kao kriteriji kojima se utvrđuje znanstvenost povijesnog istraživanja.

Nakon što su obrazloženi sastavni dijelovi povijesne znanosti, potrebno je kratko se prisjetiti kako je tekao njezin razvoj. U traženju početaka pisane povijesti možemo krenuti od naroda Bliskog istoka, gdje su otkriće pisma i počeci mjerenja vremena omogućili da se zabilježe i tako sačuvaju predaje. Najstariji zapisi takve vrste se mogu naći u hramovima. Takvi zapisi predstavljaju prve povijesne zabilješke, iako ne u suvremenom smislu. Stare, visoko razvijene kulture Mezopotamije i Egipta su samo u tragovima ostavile nešto što bi se moglo nazivati povijest. Počecima povijesnoga pisanja pripadaju posvetni natpisi na zgradama. Kod Asiraca

¹³ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 29

¹⁴ Petar Korunić, *Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas*, Radovi, Vol. 31, No. 1, Zagreb, 1999., str. 168

¹⁵ Mirjana Gross, *Suvremena historiografija*, Novi Liber, Zagreb, 1996., str. 380

su se sačuvali zapisi koji su kronološkim redom veličali vladarevu moć i prikazivali vladareve lovačke pothvate. Kod tih zabilježaka nije bilo kritičnosti i njima se nastojalo vladara prikazati u najboljem mogućem svjetlu. Između svih naroda staroga Istoka smisao za povijest se najbolje razvio kod Židova. Prvih pet knjiga Staroga zavjeta (Pentateuh), Knjiga sudaca, Knjiga kraljeva i Prva makabejska knjiga u svojim povijesnim dijelovima, po povijesnoj vrijednosti daleko nadmašuju sve zapise Bliskoga istoka, iako i tu nedostaje kritičnosti. I u tim se djelima mogu pronaći legende pomiješane s narodnim pričama koje u sebi, unatoč svemu, sadržavaju povijesne činjenice. Cilj ovom pisanju bio je u prvom redu religiozni i poučni, dok je povijesni interes bio na drugom mjestu. Stari Grci su prvi počeli pisati povijest na kritičniji način, tako da se događaji nastoje opisivati onako kako su se doista i dogodili. Pa ipak je, i pored toga, povijest kod Grka imala više pripovjedački karakter, nego karakter posebne grane proučavanja povijesti, pa je i bila više smatrana granom književnosti.¹⁶ Kod starih Grka valja izdvojiti jednu osobu koja se bavila takvim načinom pripovijedanja. On se zove Herodot i njega se smatra „ocem povijesti“. On je svojim načinom pripovijedanja i istinitošću dao veliki doprinos proučavanju povijesti. Od ostalih naroda antike i staroga vijeka još bi valjalo spomenuti Rimljane. Oni, pak, nisu dali naročit doprinos razvoju povijesti kao znanosti. Njih je kod povijesti zanimala samo mogućnost da povijest praktično posluži kao vodič državicima i govornicima i da pruži uzore za vladanje i kako bi znali kako djelovati u specifičnim situacijama koje su se već dogodile u prošlosti.¹⁷

Historiografija je do 17., odnosno do 19. stoljeća bila grana literature, da bi tek u 19. stoljeću postala zasebna disciplina.¹⁸ Poznanstvenjenjem povijesnog istraživanja u 19. stoljeću, povijest se konstruirala kao „disciplina“ i držala se znanošću u opreci sa starijom, neznanstvenom historiografskom književnošću. Povjesničari su mislili, baš kao i drugi znanstvenici, kako je moguća metodički regulirana i stalno napredujuća objektivna spoznaja, ne uzimajući u obzir da interpretacije prošlosti ovise o povijesnoj situaciji i društvu u kojem autor živi. Odgovor na pitanje, je li povijest znanost, ovisi o kriteriju znanstvenosti na temelju opće rasprave u određenom razdoblju.¹⁹ Kriteriji znanstvenosti su se mijenjali, pa je tako i povijest s vremenom postala zasebna „disciplina“. „Na kraju 19. stoljeća prevladala je uglavnom politička „događajna“ povijest u obliku historizma u Njemačkoj, s etiketom

¹⁶ Slavoljub Dubić, *Uvođenje u znanstveni rad*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1970., str. 28

¹⁷ isto, str. 29

¹⁸ Mirjana Gross, *Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti*, Historijski zbornik, god. LXII, br. 1, Zagreb, 2009., str. 171

¹⁹ M. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 361

pozitivizma u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama te s uvjerenjem da se može, u tradiciji Leopolda Rankea, utvrditi „kako je doista bilo“.²⁰ Vjerovalo se kako povjesničari mogu doslovno rekonstruirati povijesne događaje točno onako kako su se dogodili. „Početkom 20. stoljeća pojavili su se kritičari i rađala se „nova povijest“ koja se zapravo učvrstila tek 1950-ih i 1960-ih godina. Te su struje željele tradicionalno pripovijedanje o događajima zamijeniti analitičkim pristupom i držale su da snaga objašnjenja vrijedi više od umijeća književnoga oblikovanja.“²¹ Taj „novi“ pristup je težio analiziranju povijesnih događaja i povijesnih ličnosti na jedan objektivni i racionalan način. Tradicionalne teme istraživanja su bile političke ideje, a proučavanje istaknutih ličnosti zamijenjeno je zanimanjem za društveno-ekonomske procese i mentalitete. „Grupa oko časopisa *Annales*, koja je poslije rata bila najpoznatija struja, pogotovo se oštro okrenula protiv pozitivističkih shvaćanja nastalih u 19. stoljeću, a željela je problemsku povijest. Napustila je isključivo pripovijedanje o događajima i istaknutim ličnostima, proučavala je društvene strukture i poticala zanimanje za „male ljude“ i suradnju s društvenim znanostima.“²² Dakle, već su znanstvenici okupljeni oko *Anala* težili interdisciplinarnom istraživanju povijesti o čemu nam govori njihova želja za suradnjom povijesne znanosti s društvenim znanostima kako bi mogli na što pouzdaniji način proučavati prošlost. Razvoj povijesne znanosti je tekao polako, oblikujući kritičnost i stvarajući metode kojima se može doći do objektivnosti u pisanju i proučavanju događaja iz prošlosti.

4. Subjektivnost i objektivnost u povijesnim istraživanjima

Prilikom istraživanja povijesti problem mogu predstavljati sklonosti, predrasude, mišljenja, već gotova, duboko ukorijenjena kod istraživača, koji mu mogu iskriviti znanstveni sud.²³ Zato je za istraživača bitno održati što višu razinu objektivnosti, iako potpuna objektivnost nikada nije moguća. Neki znanstvenici smatraju kako je pitanje pristranosti, subjektivnosti i objektivnosti, u povijesnoj znanosti veoma bitno, čak toliko da joj predstavlja veliku smetnju prema spoznaji znanstvene istine. No, postavlja se pitanje, je li to doista tako? Jenkins smatra kako je „koncept povjesničarske pristranosti (subjektivnosti) svugdje prisutan: u školama, u ciljevima i zadacima programa povijesti, u srednjoj školi, na sveučilištima, zapravo u gotovo

²⁰ M. Gross, *Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti*, str. 171

²¹ isto, str. 171

²² isto, str. 171

²³ S. Dubić, *Uvođenje u znanstveni rad*, str. 62

svakom tumačenju povijesnog teksta. Na nju se otvoreno upućuje, ili se prešutno pretpostavlja, kada se radi o čitanju dokumenata, primarnih ili sekundarnih tragova i dokaza.“²⁴ Pitanje pristranosti nije samo specifičnost povijesne znanosti, nego ga je moguće postaviti i u drugim znanostima.

Prilikom analize izvora, Dubić smatra da znanstvenik mora u prvom redu ispitati vjerodostojnost onoga od koga su primljene informacije o činjenicama. Kad su činjenice prihvaćene, počinje ispitivanje, često veoma kompliciranih i višestrukih motiva ljudskih skupina i pojedinaca.²⁵ Ispitivanjem autora nekog izvora može se doći do informacija u kojim je okolnostima on izradio proučavani izvor i koji su mu bili motivi. Kada je ispitana vjerodostojnost autora, znanstvenici i povjesničari u istraživanju rade tako da postupno napreduju od jedne djelomične hipoteze do druge, pritom izdvajajući činjenice posredstvom vlastitih interpretacija, te provjeravaju interpretacije pomoću činjenica.²⁶ Zato Carr o pitanju pristranosti povjesničara kaže: „Pristranost povjesničara može se procjenjivati prema hipotezama koje usvaja“.²⁷ Kao primjer navodi kako većina povjesničara Rusiju smatra dijelom Europe, dok neki povjesničari to poriču, ovisno o svom stavu. No, Jenkins o pitanju pristranosti također postavlja jedno zanimljivo pitanje: „Ako je u konačnici sve interpretacija, ako je nečija pristranost drugome istina – što onda?“²⁸

„Zapravo se pristranost (i njezino uočavanje) smatraju nečim veoma značajnim“, što ne bi trebao biti slučaj, smatra Jenkins.²⁹ Koncept pristranosti je stvar kulture u kojoj se čovjek nalazi, i on se zapravo može susresti svugdje, iako je problematičan samo ponegdje. Bloch napominje kako je znanstvenikov zadatak da „bilježi, bolje, potiče provjeru koja će možda srušiti njegove najdraže teorije. Znanstvenik se, prema tome, zapravo niti ne mora toliko zamarati pitanjem pristranosti. Kad je znanstvenik promotrio i objasnio, njegov je zadatak završen“³⁰. Znanstvenik je tada odradio svoj posao, a na drugim znanstvenicima ostaje da daju presudu njegovom radu, da budu, kako Bloch navodi, „suci“. Pitanje pristranosti ovisi o dominantnom pristupu, općeprihvaćenom viđenju povijesnih događaja ili ličnosti. Znanstvenik se može potruditi na što objektivniji način proučiti izvor, ili, u drugom slučaju,

²⁴ Keith Jenkins, *Promišljanje historije*, Srednja Europa, Zagreb, 2008., str. 62

²⁵ S. Dubić, *Uvođenje u znanstveni rad*, str. 62

²⁶ Edward Hallett Carr, *Što je povijest*, Srednja Europa, Zagreb, 2004., str. 53

²⁷ isto, str. 53

²⁸ K. Jenkins, *Promišljanje historije*, str. 63

²⁹ isto, str. 62

³⁰ Marc Bloch, *Apologija historije ili zanat povjesničara*, Srednja Europa, Zagreb, 2008., str. 133

može namjerno tumačiti izvor onako kako on želi ili kako se od njega očekuje. Jednom znanstveniku, pak, neki izvor može djelovati objektivno, a drugome opet subjektivno, ovisno poziciji s koje ga proučava. Stoga se ova tema može zaključiti citatom Mirjane Gross koja kaže da je „spoznaja znanstvene povijesti „objektivna“ ako smo svjesni vlastite društvene uvjetovanosti te nastojimo s njome racionalno postupati“.³¹

5. Povijest kao društvena ili humanistička znanost

Kada je riječ o kategorizacijama, s obzirom na veliki broj različitih znanstvenih disciplina i njihovim međusobnim (najčešće interaktivnim) vezama, nastala je potreba njihovog strukturiranja u „konzistentan znanstveni sustav.“³² Problem se javlja kada se pokušava odrediti kako i po kojim kriterijima napraviti klasifikaciju i sistematizaciju znanosti. Na koji način strukturirati pojedina znanstvena područja, te kako u njih razvrstati pojedine discipline. Gross bi rekla, „kako izgraditi sustav znanosti u cjelini“.³³ Kako bismo se mogli pozabaviti mjestom i funkcijom povijesti unutar društvenih ili humanističkih znanosti (znanosti o čovjeku), potrebno je najprije postaviti pitanje kojoj grupi znanosti povijest pripada.³⁴

U metodološkim raspravama o podjeli znanosti postoje mišljenja da o kategorizaciji pojedine znanosti odlučuju predmet istraživanja, metode istraživanja i metodološka struktura jezika određene znanosti, tj. način formulacije znanstvenih rezultata, dakle cilj istraživanja. Prema pozitivističkoj tradiciji svaka bi se specijalizirana znanost trebala razlikovati od druge posebnim predmetom istraživanja i vlastitom metodom. Međutim, razvoj znanosti je pokazao da je to praktički nemoguće. Osnovno obilježje suvremene znanosti nalazi se u ispreplitanju raznih disciplina i primjenom metoda izgrađenih na jednom području na predmet drugog područja, zatim kombinacijom različitih metoda, te povezivanjem različitih predmeta istraživanja.³⁵ Dakle, možemo zaključiti da se radi o interdisciplinarnosti znanosti. Za ostvarivanje zadataka u svakoj etapi znanstvenog istraživanja, koriste se različite metode (pa također tako i tehnike te instrumenti). Gross je već navela kako je izbor metode uvjetovan ciljem istraživanja, a Milat cilju istraživanja još pridodaje, sadržaj istraživanja, zadatke,

³¹ M. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 381

³² Josip Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 37

³³ isto, str. 37

³⁴ Mirjana Gross, *Historijska znanost - razvoj, oblik i smjerovi*, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1976., str.

307

³⁵ isto, str. 307

predmet istraživanja kao i objektivne mogućnosti realizacije istraživanja. U ovom smislu metodologija pokušava utvrditi opća pravila, metode i zakonitosti koje upravljaju istraživačkim postupcima da bi se što učinkovitije došlo do cilja istraživanja. Na osnovi spoznaja opće metodologije razvija se svaka posebna i pojedinačna metodologija. Metodologija pojedine znanstvene discipline istraživanja primjenjuje načela i zakonitosti opće metodologije i prilagođava ih vlastitom predmetu istraživanja. Isto tako, na osnovi njih razvija vlastita metodološka načela, vlastite metodologije istraživanja, dakle vlastiti metodološki sustav.³⁶

Kako bismo pokušali kategorizirati povijesnu znanost, prvo treba istaknuti neke razlike između društvenih i humanističkih znanosti. Društvene znanosti usmjerene su na proučavanje društvenih procesa pri čemu je najbolji primjer sociologija. Definiranje humanističkih znanosti nešto je složenije, ali bi se općenito moglo kazati da su to znanosti usmjerene na čovjeka, njegov razvoj, pitanja egzistencije, kulture. U humanističke znanosti spadaju na primjer filozofija, filologija, psihologija i, ono što je predmet proučavanja ovog rada, povijest.³⁷

Također, zanimljiv je odnos društvenih i humanističkih znanosti prema prirodnim znanostima. Društvene i humanističke znanosti nisu tako precizne i jednoznačne kao prirodne znanosti, a to se pokušava objasniti većom složenošću pojava u društvenim i humanističkim znanostima i kratkom poviješću tih znanosti u usporedbi s prirodnim znanostima.³⁸ Najčešći cilj znanstvenih istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima je utvrđivanje povezanosti među pojavama. Znatno su rjeđa istraživanja s ciljem utvrđivanja uzroka i posljedica zbog toga što je znatno teže provesti istraživanje kauzalnog tipa, jer ono zahtjeva rigoroznu kontrolu. Jedino istraživanje utemeljeno na eksperimentu i metodološki dobro planirano i provedeno longitudinalno istraživanje, mogu odgovoriti na složeno pitanje uzroka i posljedice. Provođenje kauzalnih istraživanja u prirodnim znanostima znatno je jednostavnije nego u društvenim i humanističkim znanostima³⁹ Prirodne pojave se mogu pratiti kroz duže razdoblje, mogu se istovremeno bilježiti njihova obilježja, i također se prirodne pojave ponovno javljaju po sličnim obrascima. Na primjer, elektroliza vode će uvijek dati iste rezultate koliko god ju puta ponavljali (ali u istim uvjetima) i zbog toga je lakše predvidjeti

³⁶ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 50

³⁷ M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 30

³⁸ isto, str. 19

³⁹ isto, str. 27

rezultate, odnosno posljedice, tog postupka. U humanističkim znanostima, konkretno u povijesti, teško je pronaći jedan jedinstveni obrazac po kojem bi se proučavali uzroci i posljedice nekog događaja jer je svaki događaj sam po sebi specifičan.

U literaturi postoje različite klasifikacije znanosti koje proizlaze iz različitih kriterija – prema metodi istraživanja, problemu ili predmetu istraživanja. Najprihvatljivija je, čini se, klasifikacija kojom se sve znanosti klasificiraju prema predmetu proučavanja. Ipak, većina zemalja prihvatila je međunarodne konvencije koje određuju da su znanstvene discipline klasificirane prema univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji – UDK. Univerzalnom decimalnom klasifikacijom utvrđuju se:

- znanstveno područje (opće)
- znanstveno polje (posebno)
- znanstvene grane (pojedinačno).

Pojedine znanstvene grane u pravilu imaju i po nekoliko disciplina, koje proučavaju određene, uže probleme, uža područja znanosti koja čine znanstveni ogranak (specijalnost u znanstvenoj grani).⁴⁰ Tako je znanstveno područje društvenih znanosti dobilo UDK oznaku 500, a humanističkih znanosti UDK oznaku 600. U području humanističkih znanosti, polje povijest je dobilo UDK oznaku 601, polje arheologije UDK oznaku 602, a polje povijest umjetnosti UDK oznaku 609.

Gačić je u svojem djelu „*Pisanje i objavljivanje znanstvenih i stručnih radova*“ objavila „Izvadak iz Pravilnika o utvrđivanju znanstvenih područja“ (Narodne novine 29/97., 135/97. i 8/00.)⁴¹. U tom pravilniku je vidljivo kako je povijest smještena u znanstveno područje humanističkih znanosti, zajedno sa srodnim poljima arheologije i povijesti umjetnosti. Iako autorica u svojem djelu ne govori specifično o pisanju i objavljivanju znanstvenih i stručnih radova u polju povijesti, iz objavljenog priloga je vidljiv njezin stav po kojem povijest smješta u područje humanističkih znanosti. U literaturi postoji još mnogo različitih kategorizacija, uglavnom u starijim naslovima, no te se klasifikacije gotovo uopće više ne uzimaju kao relevantne.

⁴⁰ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 37

⁴¹ Milica Gačić, *Pisanje i objavljivanje znanstvenih i stručnih radova*, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 2001., str. 114

Ovo poglavlje je možda najbolje završiti tvrdnjom koju je iznijela Mirjana Gross, vezanom uz kategorizaciju povijesti, u kojoj kaže kako su „svi suglasni da je povijest društvena⁴² znanost, ali o ostalim pitanjima postoje žučni sporovi“.⁴³ Dakle, iz njezine tvrdnje je vidljivo kako unatoč svim postojećim kategorizacijama, ne postoji opća suglasnost gdje kategorizirati povijesnu znanost. Međutim, znanost se konstantno mijenja, novim saznanjima nastaju nove znanstvene discipline i područja, pa se tako s vremenom i mijenjaju postojeće kategorizacije.

6. Metodologija

Već je u prethodnom poglavlju bilo nešto riječi o metodologiji, no potrebno je dodati još nešto vezano uz taj pojam. Metodologija ima opće temelje koji vrijede za sve znanosti. Kada govorimo o teorijsko spoznajnim (gnoseologijskim) temeljima, tada pomišljamo na temelje biti ljudske spoznaje. Prema tome teorija spoznaje (gnoseologija) je središnja filozofijska disciplina koja proučava probleme ljudske spoznaje, a metodologija je općeniti instrument kojim znanost dolazi do svojih spoznaja.⁴⁴

Kao što postoji više definicija znanosti, tako postoji i više definicija metodologije. Najjednostavnija definicija *metodologije*, koju navodi Zelenika, (grčki *methodos* + *logos*) jest da je to „znanost o metodama znanstvenog istraživanja“. U širem smislu *metodologija* je „znanost o cjelokupnosti svih oblika i načina istraživanja s pomoću kojih se dolazi do sistematskog i objektivnog znanstvenog znanja, ili znanstvena disciplina u kojoj se kritički ispituju i eksplicitno izlažu različite opće i posebne znanstvene metode“.⁴⁵

Wassenbauer za *metodologiju* kaže da je „znanost o metodama koje se primjenjuju u procesu spoznaje odnosno u procesu znanstvenog istraživanja i u izlaganju rezultata znanstvenog istraživanja.“⁴⁶

Nikić definira *metodologiju* kao „znanost o metodama“. Drugim riječima, ona je opća teorija znanstvene spoznaje; posebna disciplina proučavanja logičkih operacija i tehničko-

⁴² Gross na samom početku poglavlja društvene znanosti stavlja u istu skupinu s humanističkim znanostima, odnosno znanostima o čovjeku

⁴³ M. Gross, *Historijska znanost - razvoj, oblik i smjerovi*, str. 308

⁴⁴ Miroslav Žugaj, Ksenija Dumičić, Vesna Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, TIVA, Varaždin, 2006., str. 35

⁴⁵ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 162

⁴⁶ Branko Wassenbauer, *Znanstveni i stručni rad*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2007., str. 113

istraživačkih postupaka neke znanosti.⁴⁷ Nikić u svojoj definiciji metodologije istovremeno prilaže svoju definiciju metode.

Metodologiju znanstvenog istraživanja možemo promatrati s više stajališta:

Teorijsko stajalište – Temeljni je zadatak metodologije, kao teorije znanstvenog istraživanja, provoditi kritiku znanstvenog djela u svim teorijskim i tehničkim elementima. To podrazumijeva ispitivanje logičke strukture zakona, hipoteza, teorija, znanstvenih činjenica, spoznaja, otkrića, izuma, terminologije, itd.

Tehničko stajalište – Promatranje metodologije s tehničkog stajališta sadrži postupke prikupljanja, promatranja, sređivanja, eksperimentiranja i točnog mjerenja podataka. Time se osiguravaju optimalni uvjeti pod kojima se može doći do upotrebljivih znanstvenih podataka, informacija i spoznaja.

Organizacijsko stajalište – Značaj metodologije s ovog stajališta ogleda se u potrebi da se osigura racionalna tehnologija znanstvenog istraživanja u svim njenim bitnim segmentima. To obuhvaća optimalne organizacijske forme znanstvenog rada što, ustvari, znači optimalne forme komunikacije između znanstvenika, optimalnih uvjeta za odgoj mlađeg znanstvenog kadra, individualnu i kolektivnu proizvodnost znanstvenika, itd. Iako je kroz povijest znanstveni rad bio izrazito individualistički postavljen te su najveća znanstvena otkrića bila rezultat znanstvenika pojedinca, danas raste značaj timskog znanstvenog rada.

Strategijsko stajalište – Sa strategijskog stajališta podrazumijeva se postavljanje dugoročnih teorijskih ciljeva i praktičnih potreba koje bi mogle biti zadovoljene ukoliko se riješi neki značajan teorijski problem u znanosti.⁴⁸

Metodologija znanstvenoga istraživanja može se klasificirati u dvije skupine:

- 1) Opća metodologija znanstvenog istraživanja. Ona istražuje i prezentira opće spoznaje o procesima znanstvenog istraživanja, metodama i tehnikama koje se u takvim istraživanjima primjenjuju. Treba je kombinirati s posebnim metodologijama znanstvenog istraživanja.
- 2) Posebne metodologije znanstvenog istraživanja. One istražuju i prezentiraju specijalistička znanja o postupcima znanstvenog istraživanja, metodama i tehnikama

⁴⁷ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 15

⁴⁸ B. Wassenbauer, *Znanstveni i stručni rad*, str. 114

koje se primjenjuju u pojedinim znanstvenim područjima, znanstvenim poljima, znanstvenim granama i ograncima znanosti. Posebne metodologije znanstvenog istraživanja razlikuju se prema predmetu istraživanja.⁴⁹ Sve posebne metodologije ipak počivaju na općoj metodologiji, iako se putovi kojima se dolazi do znanstvene spoznaje, modificiraju prema svakom pojedinom predmetu – znanosti. Ali opći preduvjeti, poput načela uzročnosti, vrijede za sve predmete zajedno.⁵⁰

Metodologija je interdisciplinarna i multidisciplinarna znanost o znanstvenim metodama, kako opća tako i posebna metodologija, Znanost i metodologija se međusobno prožimaju i zajedničkim djelovanjem pridonose novim znanstvenim spoznajama.⁵¹ Neke aktivnosti i oblici spoznaja, kao npr.: definicija, klasifikacija, analiza, sinteza, hipoteza, dokaz, indukcija, dedukcija zajedničke su svim znanstvenim područjima (i poljima, granama, ograncima) – one predstavljaju predmet izučavanja opće metodologije znanstvenog istraživanja. Međutim, gotovo svako znanstveno područje, a to posebice važi za specijalna znanstvena polja (i znanstvene grane i ogranke), ima posebnu metodologiju koja uključuje sebi specifične tehničke, logičke i druge operacije koje su primjenjive samo u određenom području ili disciplini. Tako, na primjer, postoji metodologija pedagogije, sociologije, medicine, brodogradnje, ekonomije, prava, itd. Također, više znanstvenih polja ili znanstvenih disciplina unutar jednog znanstvenog područja (npr. društvenih ili humanističkih znanosti) mogu imati zajednička opća načela znanstvenog stvaralaštva i znanstvene metode, a mogu imati i iste ili vrlo slične tehnike, metode, instrumentarije.⁵²

Na kraju ovog poglavlja je još važno spomenuti primjenu metodologije u nastavi. Za vrijeme studiranja, studenti bi trebali ovladati principima znanstvenog mišljenja. Stoga se u programima pojedinih fakulteta uz sadržaje koje se odnose na spoznaje o predmetu koji se studira nalaze i sadržaji koji se odnose na načine dolaženja do novih spoznaja. Predmet istraživanja metodologije su znanstvene metode, a predmet istraživanja znanstvenih metoda jest „dio objektivne stvarnosti“ koju je neka znanost definirala za svoj predmet.⁵³ Metodologija ipak nije obrazac koje će omogućiti novu znanstvenu spoznaju. Ona ne može nikoga „naučiti znanstvenom radu“. Njezina je vrijednost u tome da što više pomogne,

⁴⁹ Ratko Zelenika, *Znanost o znanosti*, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 2004., str. 175

⁵⁰ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 36

⁵¹ R. Zelenika, *Znanost o znanosti*, str. 176

⁵² R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 163

⁵³ R. Zelenika, *Znanost o znanosti*, str. 172

posebno neiskusnom istraživaču kako bi znanstveno i kritički razmišljao, te znanstveno pristupio razmatranju određenog problema koji se istražuje. Vrijednost metodologije je i u tome da omogućava pretpostavke za stvaranje odgovarajućeg načina istraživačkog mišljenja. Ona pomaže postaviti prava pitanja i time znatno pridonosi dobivanju pravih odgovora.⁵⁴

7. Metodika

Vrlo blizak pojmovno izrazima metoda i metodologija je i izraz metodika, pa neki autori u literaturi o metodama, o metodologiji i tehnologiji izrade znanstvenog i stručnog djela autori pogrešno rabe izraz „metodika“ umjesto metodologija (ili metoda). Izraz „metodika“ bliži je izrazu „metoda“ nego „metodologija“. Zelenika za izraz metodika navodi dva značenja: 1) svi načini svrsishodnoga rješavanja praktičnih problema i 2) to je znanstvena disciplina pedagogije koja se bavi pravilima i metodama predavanja, dok izraz metodičar označava stručnjaka u metodici, odnosno nastavnika koji sustavno, kvalitetno, na primjeren način, a to znači jednostavno, pristupačno, i uspješno prezentira znanja svojim slušateljima (učenicima, studentima...)⁵⁵ Slično tome izraz metodičan (-čna, -čno) znači ono što se događa po određenom sustavu (npr. metodičan rad) ili onoga koji se bez odstupanja rukovodi po unaprijed ustaljenom rasporedu, planu, sustavu, odnosno onoga koji se ponaša planski, smišljeno, promišljeno, sustavno. Kada se etimološki, semantički, gnoseološki i epistemološki analiziraju izrazi „metodika“ i „metodologija“, ispravnije je izraz metodika rabiti kao posebnu znanstvenu disciplinu pedagogijskih znanosti, ili točnije: *metodika* je ogranak (ili predmet) znanstvene grane pedagogije, znanstvenog polja odgojne znanosti i znanstvenog područja društvenih znanosti, koji izučava zadatke, sadržaje, oblike i metode u nastavi (nastavne metode) pojedinih predmeta.⁵⁶ Također, valja dodati kako svaki nastavni predmet ima svoju posebnu metodiku, tako da se govori o metodici materinskog jezika, metodici povijesti, metodici matematike, metodici znanstveno-istraživačkog rada (a odnosi se na predmet metodologija znanstvenoistraživačkog rada), metodici statistike, itd.

⁵⁴ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 34

⁵⁵ R. Zelenika, *Znanost o znanosti*, str. 166

⁵⁶ isto, str. 166

Postoji još definicija metodike, pa se tako kao primjer može izdvojiti Rosićeva definicija koji metodiku definira kao znanstvenu disciplinu koja proučava odgoj i obrazovanje u nastavnom predmetu, odgojno-obrazovnom području ili kojem drugom odgojno-obrazovnom radu.⁵⁷

Metodika je i posebna znanstvena disciplina koja i sama ima svoju metodologiju. Ona je, kako je već ranije spomenuto, najčešće vezana uz nastavni rad. Metodika je, po predmetnosti sintetska, hibridna disciplina jer se u njoj odvija sinteza (povezivanje) znanstvenog (ili stručnog) i nastavnog rada – primjerice metodika hrvatskog jezika, metodika fizike, metodika likovne kulture, pa tako i metodika povijesti, itd. Po svojoj teleološkoj određenosti, međutim, metodike spadaju u znanstveno polje pedagogije jer je cilj i funkcija svakog školovanja i svakog nastavnog predmeta odgoj, obrazovanje i osposobljavanje pojedinca za neku aktivnost. Metodike su određene s jedne strane didaktikom, a s druge sadržajem supstratne znanosti (biologija, povijest, matematika, itd.), koja čini nastavni predmet.⁵⁸ Metodika je najvažniji čimbenik odgojno-obrazovnog procesa i o njoj ovisi uspjeh ili neuspjeh odgojno-obrazovnog rada. Ona unaprjeđuje odgoj i obrazovanje na svim razinama obrazovanja, usavršavanja, osposobljavanja kao i permanentnog samoobrazovanja i samoodgajanja.⁵⁹

Kako bi se lakše razumio pojam metodike, mogu se usporediti značajke metodike i metodologije. Metodologija je, kako je istaknuto, znanost o sveukupnosti putova istraživanja – i time je znatno šira od metodike. Metodika, općenito, jest način svrhovitog obavljanja, provođenja nekog, bilo kojeg, posla. Biti metodičan znači nešto planski izvoditi, zapravo obavljati bilo koji posao koji ne mora biti istraživački (npr. metodično pripravljanje nekog jela točno utvrđenim redoslijedom držeći se provjerenog recepta, propisanih sastojaka i sl.), dok metodologija označava isključivo znanstveno postupanje i odnosi se na procese istraživanja, na istraživački rad.⁶⁰ Metodologija je teorija znanja određene znanosti, znanstvene discipline (svake, pa i metodike), teorija o stjecanju novih i kritičkoj analizi postojećih spoznaja. Metodika u pedagogiji jest teorija o svrhovitom stjecanju već poznatih znanja, stjecanju i razvijanju sposobnosti, vještina i umijeća, o stjecanju i usvajanju stavova i razumnih interesa iz određene znanosti, umjetnosti ili praktičnog ljudskog iskustva u nastavi konkretnog nastavnog predmeta ili područja. To nije metodologija stjecanja znanja. Metodologija se bavi putovima, metodama i procesima spoznavanja novih, nepoznatih znanja.

⁵⁷ isto, str. 167

⁵⁸ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 53

⁵⁹ R. Zelenika, *Znanost o znanosti*, str. 167

⁶⁰ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 52

Metodika se bavi putovima, metodama i procesima oblikovanja – usvajanja, stjecanja – već poznatog sadržaja u nastavi, znanja s područja neke znanosti, umjetnosti ili praktičnog čovjekova iskustva, neovisno o tome što se i u nastavi mogu stjecati, i stječu se, i nepoznata znanja. Metodika je posebna znanstvena disciplina koja istražuje nastavni proces (nastavne metode, ali i sve druge elemente i činitelje nastavnog rada) u konkretnom nastavnom predmetu radi što učinkovitijeg usvajanja, stjecanja znanja, umijeća, vještina, navika i sposobnosti prijeko potrebnih za život i rad svakog pojedinca. U ovom je smislu metodika sinteza znanstvenog i nastavnog rada.⁶¹

8. Metoda

Promatrano povijesno, istraživač koji se odlučio za proučavanje neke pojave najprije je prikupljao podatke o pojavi koja ga je zanimala i strpljivo je podatke bilježio, da bi na kraju procesom indukcije oblikovao teoriju o proučavanoj pojavi. Ta teorija često nije bila konačna i trebalo ju je daljnjim prikupljanjem podataka, odnosno istraživanjima provjeravati. Teorija koja još nije bila dokazana i konačna, znači spekulativna ili hipotetička teorija imala je heurističku (spoznajnu) vrijednost, jer je mogla poslužiti kao izvorište hipoteza koje je istraživanjima trebalo provjeriti i bila je poticaj za daljnja istraživanja. I danas istraživači postupaju na sličan način. Razlika je samo u tome što danas ne treba polaziti od početka, jer o većini pojava, odnosno o većini problema u znanosti postoji obilje podataka i velik broj teorija.⁶²

Metodologija istraživanja proučava metode, a metode istraživanja proučavaju objektivnu stvarnost. Metoda (grčki *methodos* = put, način istraživanja) je smišljen ili ustaljen način na koji se obavlja neki rad. Izraz se uglavnom primjenjuje u dva značenja, koja se djelomice križaju; on znači:

- 1) Gotovu shemu (redoslijed, model, proceduru) po kojoj se odvija neka praktična djelatnost (proizvodne metode u industriji, agrotehnici, graditeljstvu; metode rada, nastave, umjetničkog stvaranja, vladavine, političkoj aktivnosti, itd.),

⁶¹ isto, str. 53

⁶² M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 21

- 2) Misaoni (logički) postupak primijenjen da se što lakše i što točnije otkriju i sustavno obrade znanstvene činjenice i podaci („znanstvena metoda“). Podloga svakoj znanstvenoj metodi jesu opće pravilnosti ljudskoga opažanja i mišljenja.⁶³

Postoji mnogo definicija metode koju iznose različiti autori, a u ovom radu će biti iznesene samo neke od njih. Tako Gross metodu definira kao „skup intelektualnih postupaka kojima određena znanost nastoji spoznati istinu o predmetu svoga istraživanja“.⁶⁴

Milat metodu istraživanja definira kao „put, način planskoga postupanja (i mišljenja) kojim se služimo da bismo došli do spoznaje, kako bi se otkrila ili iznijela istinu“.⁶⁵

Zelenika metodi pridaje značenje „planskog postupka ispitivanja i istraživanja neke pojave, odnosno način rada za ostvarivanje nekog cilja na filozofskom, znanstvenom, političkom ili praktičnom području“. Metoda u znanosti znači način istraživanja i izlaganja predmeta (stvari ili pojave) koji znanost istražuje.⁶⁶

Metoda ima svoj logički (misaoni) i tehnički aspekt. Logički aspekt je u osnovi misaoni postupak koji se primjenjuje da se lakše i preciznije sustavno obrade činjenice (podaci), kako bi se došlo do nove spoznaje – znanstvene istine. U logičkom aspektu obuhvaćena su pravila kojih se istraživač mora pridržavati pri definiranju pojmova i načinu zaključivanja, što je posebno važno kod dokazivanja hipoteza.⁶⁷ Metodama istraživanja, opće, pa tako i svake pojedinačne metodologije, osnovu čine logičke metode kao metode mišljenja i zaključivanja, odnosno metode spoznaje. Kako je istraživanje ponajprije traženje uzročno-posljedičnih veza, u i među pojavama, i kako se ti sudovi i veze mogu izvoditi isključivo logičkim postupcima, a kako procesi logičkog mišljenja, zaključivanja i spoznavanja ne ovise o predmetu, zadatku, sadržaju, niti o svrsi istraživanja, nužno proizlazi upravo zaključak da su logičke metode zaključivanja i spoznavanja osnova svake istraživačke metode.⁶⁸ Znanstvenici često klasificiraju metode. Takve klasifikacije metoda su složene sistematizacije pojedinih metoda koje se nalaze u raznim metodologijama. One imaju svrhu određivanja statusa i vrijednosti

⁶³ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 18

⁶⁴ M. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 361

⁶⁵ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 27

⁶⁶ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 29

⁶⁷ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 27

⁶⁸ isto, str. 29

različitih kategorija metodoloških postupaka s obzirom na predmete i pojave koje se spoznaju ljudskim umom.⁶⁹

Prema filozofskim stajalištima, koja određuju najopćenitiju razinu pojma metode, posebno treba istaknuti razliku između racionalne metode, koja uvjetuje da se do zaključaka dođe misaonim raščlanjivanjem i razvijanjem smislenog sadržaja pojedinih logički organiziranih jedinica (pojmovi, kategorija) i empirijske metode, koja dovodi do zaključka putem neposrednog opažanja. Prema vrsti i obliku misaone djelatnosti, odnosno tehnici koja se primjenjuje na znanstvenu građu, mogu se razlikovati metode kao što su: analitička, koja iz složenih cjelina izlučuje istovrsne metode, sintetička, koja izlučene elemente povezuje u cjeline i komplekse, induktivna, koja pojedinačna opažanja povezuje u općenite sudove, deduktivna, koja uglavljene opće pravilnosti primjenjuje na pojedinost, komparativna, koja se zasniva na uspoređivanju srodnih činjeničnih područja, deskriptivna, koja se ograničava na samo opisivanje građe, genetička, koja obuhvaća sukcesivna stanja iste pojave ili procesa.⁷⁰ Prema tome, bez obzira na klasifikaciju i metode kojima se žele koristiti u istraživanju, one se moraju temeljiti na logičkim metodama valjanog mišljenja, zaključivanja i spoznavanja te na postupcima smislenog sređivanja podataka. To su prije svega sljedeće metode: indukcija, dedukcija, analiza, sinteza, komparacija, analogija, divizija, klasifikacija, definicija i generalizacija.⁷¹ U istraživanju se može upotrijebiti jedna ili više metoda istraživanja. Pri tome valja napomenuti kako primjena jedne metode može dati nepouzdanije rezultate od primjene više metoda istraživanja.⁷²

Na kraju ovog dijela poglavlja koje se bavi metodama valjalo bi spomenuti još jedno bitno obilježje metode. Mejovšek navodi sedam kriterija znanstvenosti⁷³, kojima se može zaključiti ovo poglavlje, od kojih je za potrebe ovog rada bitno istaknuti jedan od tih sedam kriterija, a to je specifičnost metoda: „Svaka znanstvena disciplina razvija metode istraživanja prema specifičnostima predmeta kojim se bavi“.⁷⁴ Tako i povijest, kao znanstvena disciplina, razvija svoje metode kojima dolazi do spoznaje o prošlim događajima.

⁶⁹ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 18

⁷⁰ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 19

⁷¹ J. Milat, *Osnove metodologije istraživanja*, str. 30

⁷² Skupina autora, *Primjena metodologije stručnog i znanstvenog istraživanja*, GRAFIKA, Osijek, 2000., str. 81

⁷³ Sedam kriterija znanstvenosti koje navodi Mejovšek su: 1. Znanost kao proces, 2. Specifičnost metoda, 3. Verifikacija, 4. Koherentnost, 5. Nomotetičnost, 6. Predviđanje, 7. Opća prihvatljivost.

⁷⁴ M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 18

8.1. Tehnike

U literaturi nema jasnog razgraničenja između pojma metode i pojma tehnike istraživanja. Zbog toga neki autori pojedine metode istraživanja svrstavaju u tehnike istraživanja, a drugi tehnike istraživanja smatraju metodama istraživanja. Neki autori, pak, uvode dodatnu kategoriju tehnika, pa tako smatraju da one metode i postupke koje su prilagođeni specijalnim potrebama, svrhama i ciljevima možemo nazvati specijalnim tehnikama istraživanja.⁷⁵

No Gross smatra kako pojam metode valja razlikovati od pojma tehnike. Ona navodi da pojam tehnika označuje „stroga i dobro definirana pravila i postupke koji se primjenjuju na predmet istraživanja. Tehnika se, dakle, odnosi na stupnjeve određenih praktičnih operacija u istraživanju danog problema, dok je metoda intelektualna koncepcija koja usklađuje skup tih tehničkih postupaka. Tehničke su operacije oruđa kojima raspolaže istraživanje, a organizira ih metoda sa svrhom da priskrbi što solidnije rezultate svojstvene određenoj znanosti.“⁷⁶

Baban i suradnici pod tehnikom istraživanja podrazumijevaju „postupke mjerenja ili označavanja“, a pod metodom „uređeni niz izvjesnih tehnika čiji je cilj istraživanje izvjesnih zakona“.⁷⁷ Može se reći bez obzira na nedovoljnu teorijsku razgraničenost između metoda i tehnika istraživanja da su metode načini spoznavanja objektivne istine, a tehnike postupci kojima se ostvaruju metoda istraživanja, odnosno postupci prikupljanja podataka (informacija) i njihova obrada.

8.2. Nezanstvene metode

Žugaj, kao i drugi autori⁷⁸, napominju kako se do čvrstih uvjerenja može doći i drugim metodama koje nisu znanstvene. Kao primjer neznanstvenih metoda spominje:

- a) metodu ustrajnosti i inercije;
- b) metodu autoriteta;
- c) metodu intuicije.

⁷⁵ Skupina autora, *Primjena metodologije stručnog i znanstvenog istraživanja*, str. 82

⁷⁶ M. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 362

⁷⁷ Skupina autora, *Primjena metodologije stručnog i znanstvenog istraživanja*, str. 85

⁷⁸ Osim Žugaja, u literaturi korištenoj za pisanje ovog rada, neznanstvenim metodama se bave Zelenika i Dubić.

Prema metodi ustrajnosti i inercije navika podržava stav, vjerovanje u neku tvrdnju. Budući da neka osoba stalno vjeruje u neku tvrdnju, ona nastavlja i dalje tako misliti, proglašavajući neistomišljenike nezalicama.⁷⁹

U metodi autoriteta, umjesto da se netko drži vlastitih uvjerenja, on se poziva na autoritet neke osobe te na taj način želi potvrditi da je ono u što vjeruje točno. Ova metoda se primjenjuje onda kada osoba nije u stanju riješiti neki problem zbog nedostatka vremena ili znanja (obrazovanja). Tada se rješenje problema prepušta ekspertima čiji je autoritet priznat.⁸⁰

Metoda intuicije postavlja „očigledne istine“. Ovom metodom često se pokušava jamčiti za neko vjerovanje koje se temelji na sudovima koji su tako „očigledno istiniti“ da razumijevanje njihova značenja nesumnjivo svjedoči o istinitosti tih sudova.⁸¹ To je, dakle, razumijevanje sasvim dovoljno i jasno da se dokaže istinitost sudova bez daljnjeg propitivanja ili proučavanja.

Sve tri navedene metode nisu znanstvene metode jer ni jedna ne ide za tim da ispravi svoje rezultate, jer kako je ranije navedeno, bit je znanstvene metode u tome da stalno proučava nove činjenice, da nove spoznaje prisvaja i čini ih integralnim dijelom spoznaje koja je dostignuta.⁸²

8.3. Znanstvena metoda

Znanstvenika i istraživača, kao i znanost, neophodno krasi izvjesna doza skepse, nezadovoljstva i nepovjerenja prema svemu dostignutom, jer je i znanstveni napredak rezultat „nezadovoljnih i nepomirljivih“, dakle onih koji stalno i iznova – promatraju, provjeravaju i tragaju za novim znanjima.⁸³ Dakle, znanstvenik je osoba koja teži stalnom traganju za novim spoznajama, a da pritom neprestano provjerava već stečene spoznaje.

Razvojem se znanost razgranala na mnoga područja istraživanja. Pri stjecanju znanja znanost se služila postupcima koji su zajednički svim znanstvenim područjima, a to je zapravo znanstvena metoda u širem logičkom smislu, ali se ona služila i posebnim, specifičnim

⁷⁹ M. Žugaj, *Osnove znanstvenog i stručnog rada*, str. 153

⁸⁰ isto, str. 154

⁸¹ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 45

⁸² M. Žugaj, *Osnove znanstvenog i stručnog rada*, str. 155

⁸³ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 19

postupcima koji su svojstveni, manje ili više, samo određenim znanstvenim područjima, a to je u stvari znanstvena metoda u užem tehničkom smislu.⁸⁴ Ono što je bitno naglasiti, pod znanstvenim metodama se ne shvaća uvijek isto. Jednom se znanstvenim metodama označavaju logičke forme mišljenja, pa se znanstvena metoda izjednačava s logikom. Drugi put se ovim izrazom označavaju opće teorije znanosti, stoga se tada govori o funkcionalnoj metodi, o strukturalističkoj metodi i slično. Treći put se znanstvenim metodama označavaju metode za prikupljanje podataka kao što su: promatranje, anketa i analiza sadržaja.⁸⁵

No, kako bi se temeljitije obrazložila važnost znanstvenih metoda potrebno je krenuti od definicija znanstvene metode:

Zelenika znanstvenu metodu definira kao „skup različitih postupaka kojima se znanost koristi u znanstveno-istraživačkom radu da bi istražila i izložila rezultate znanstvenog istraživanja u određenom znanstvenom području ili znanstvenoj disciplini.“ U isto vrijeme, znanstvenom metodom se izgrađuje i oblikuje znanost. Dakle, znanstvenom metodom naziva se i „svaki način znanstvenog istraživanja koje osigurava sigurno, sređeno, sistematično i točno znanje“.⁸⁶

Kniewald znanstvenu metodu opisuje kao „postupak koji se primjenjuje u istraživanjima da bi se spoznali uzroci zbog kojih je određena pojava ili svojstvo nastalo“, a dalje nastavlja kako „njihovim tumačenjem dolazimo do novih znanstvenih pojava“. Autorica zaključuje da svaka znanstvena disciplina primjenjuje određene znanstvene metode pri istraživanju pojedinih problema unutar te discipline.⁸⁷

Znanstvena metoda, prema Dubiću, je zajednički naziv za „različite postupke kojima se znanosti koriste u svom radu kako bi istražile i izložile rezultate svojih istraživanja u pojedinom području“.⁸⁸

Šamić znanstvenom metodom naziva „skup raznih postupaka i procesa pomoću kojih se dolazi do znanstvenih saznanja i istina.“⁸⁹

⁸⁴ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 160

⁸⁵ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 20

⁸⁶ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 160

⁸⁷ Jasna Kniewald, *Metodika znanstvenog rada*, MULTIGRAF, Zagreb, 1993., str. 27

⁸⁸ S. Dubić, *Uvođenje u znanstveni rad*, str. 77

⁸⁹ M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*, str. 14

Znanstveno istraživanje ima znanstveni cilj i u ostvarivanju tog cilja služi se znanstvenom metodom. Cilj znanstvenih istraživanja je provjera hipoteza koje proizlaze iz neke hipotetičke teorije. Treba istaknuti da te teorije pokušavaju objasniti kako se odvijaju pojave i koji su uzroci pojava.⁹⁰ Znanstvenim metodama kontinuirano se provjeravaju već stečene spoznaje i traga se za novim spoznajama, ili se nove spoznaje integriraju sa već poznatim znanstvenim istinama. Njima se koristi kako bi se ostvario jedan od temeljnih ciljeva znanosti a to je dokazivanje, a ne uvjeravanje ili preobraćanje, koje je već ranije spomenuto kao jedan od elemenata neznanstvenih metoda.⁹¹

Znanstvena metoda se ne može svesti ni na logičke ni na empirijske metode. Znanstvenim metodama rješavaju se pojedinačni problemi unutar procesa istraživanja, pa je potrebno razlikovati metode od procesa istraživanja. Korištenje pojedinačnih metoda dovelo je do mnogih pogrešaka u znanosti, ali pojedinačne su se metode koristile i namjerno kako bi se dobio privid znanstvenog istraživanja. Zato Vujević smatra da je umjesto višeznačnog izraza „znanstvena metoda“ bolje rabiti izraz „proces istraživanja“.⁹² Metoda istraživanja ovisi o onome što se istražuje. Objektivna stvarnost vrlo je složena, pa i istraživački postupci moraju biti složeni. Proces istraživanja sastavljen je od velikog broja različitih aktivnosti koje su međusobno povezane istraživačkom idejom. Da bi istraživanje bilo uspješno, svaka faza tog procesa treba biti svjesno, svrhovito i planski razrađena. To, međutim, nije moguće učiniti ako se istraživanje ne zasniva na poznavanju predmeta istraživanja.⁹³ Zato je potrebno što bolje upoznati predmet istraživanja kako bi se mogućnost pogreške u istraživanju što je više moguće smanjila.

8.3.1. Temeljne značajke znanstvene metode

Temeljne ili osnovne značajke znanstvene spoznaje, pa prema tome, i znanstvenih metoda kojima se otkrivaju i istražuju znanstvene spoznaje su objektivnost, pouzdanost, preciznost, sustavnost (sistematičnost) i općenitost.

Objektivnost – Objektivnost kao jedna od najznačajnijih karakteristika znanstvene metode znači nepristran, stvaran, neutralan i pravedan odnos prema određenoj pojavi, predmetu ili objektu koji je prisutan, tj. postoji neovisno o subjektima, njihovim opažanjima ili

⁹⁰ M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 25

⁹¹ B. Wassenbauer, *Znanstveni i stručni rad*, str. 116

⁹² Miroslav Vujević, *Uvod u znanstveni rad*, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 27

⁹³ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 47

mišljenjima. Sam pojam objektivnosti jedna je od ključnih odrednica spoznaje uopće te pretpostavlja i objektivnu stvarnost, odnosno materiju, prirodu, pojavu, tj. sve ono što postoji neovisno o spoznaji istraživača, i objektivnu istinu, odnosno onu spoznaju koja odražava stvarnost onakvu kakva jest. Nadalje, da bi znanstvenik, tijekom znanstvenog istraživanja, ispunio kriterij objektivnosti mora biti obaviješten o svim dosadašnjim spoznajama koje se odnose na sam predmet istraživanja. Stoga objektivnost pretpostavlja i informiranost jer bez informiranosti nema ni objektivnosti. Poteškoće koje se pojavljuju kod ispunjenja ovog kriterija prvenstveno su povezane sa etičkim i psihološkim osobinama samog znanstvenika. Naime, iako je neupitna obveza svakog znanstvenika da nepristrano traga za istinom, ipak je činjenica da su određena razmišljanja znanstvenika pod utjecajem emocija, osobnih želja, strasti, interesa, odgoja, ideologija koje mogu nepovoljno utjecati na rezultate istraživanja. Neovisno o svemu izrečenom, obveza je znanstvenika da sva iznesena ograničenja isključi iz svog istraživanja kako se ne bi narušila objektivnost. Konačno, objektivnost znanstvenog djela ocjenjuje se kada bude podvrgnuto kritičkoj ocjeni javnosti. Ukoliko je znanstvenik poštivao kriterij objektivnosti, znanstveni rad može jedino biti podvrgnut konstruktivnoj i argumentiranoj kritici koja može samo dodatno unaprijediti spoznaju, što je u konačnici – znanost.⁹⁴

Pouzdanost – Ova značajka znanstvene metode pretpostavlja da svaki stav tijekom znanstvenog istraživanja mora biti adekvatno obrazložen, potkrijepljen argumentima te dokazan odgovarajućim logičkim postupcima. Kod provođenja istraživanja treba voditi računa da se u svim fazama istraživanja dosljedno provodi ovo načelo. Ovo vrijedi iz razloga što otklon od ovog načela u bilo kojoj fazi istraživanja može dovesti ne samo do krivih rezultata, nego i do znanstvene diskreditacije cjelokupnog rada.

Preciznost – Preciznost označava obvezu znanstvenika da točno odredi značenje korištenja znanstvenih pojmova. Sve faze znanstveno-istraživačkog rada trebaju biti provedene s potpunom preciznošću, počevši od izrade projektnog zadatka pa do obrade i sistematizacije rezultata istraživanja. Potrebno je ipak naglasiti činjenicu da se ovo načelo različito provodi s obzirom na pojedina znanstvena područja. Tako je potrebno doslovno ga primjenjivati u prirodnim i tehničkim znanstvenim područjima, dok se u humanističkim znanstvenim područjima dopuštaju određene nedosljednosti i odstupanja. Ipak, u konačnici, rezultati istraživanja, neovisno o znanstvenim područjima, trebaju biti precizni, korektni i određeni.

⁹⁴ B. Wassenbauer, *Znanstveni i stručni rad*, str. 120

Sustavnost (sistematičnost) – Sustavnost pretpostavlja da svi elementi (stvari, pojmovi, pojave, odnosi u prirodi i društvu) koje znanstvenik primjenjuje u istraživanju moraju biti funkcionalno i međusobno povezani u jedan sustav, koji su karakterizirani određenim ciljevima i povratnim vezama kao uvjetu postojanja i funkcioniranja ukupnosti. Ovo vrijedi iz razloga što je sustav apstraktan pojam koji omogućuje istraživanje i razumijevanje veza i zakonitosti između pojava i događaja našeg okruženja. Inače, samu strukturu sustava čini skup međusobno povezanih i dopunjujućih elemenata i veza među pojedinim pojavama koje su sposobne za međusobno djelovanje. Isto tako, svaka promjena jednog dijela rezultira promjenom ostalih dijelova koje teže ponovnom usklađenju da bi se ostvarila stabilnost sustava.⁹⁵

Općenitost – Struktura same znanosti sastoji se od više-manje općenitih pojmova i generalizacija tako da znanstvene metode trebaju osigurati izučavanje i istraživanje općih osobina pojava koje se ponavljaju i koje su usmjerene na otkrivanje novih znanstvenih spoznaja.

Na kraju, potrebno je naglasiti da su sve karakteristike znanstvene metode u uskoj vezi i da jedna pretpostavlja drugu, druga pretpostavlja treću, itd., te da ih je potrebno striktno poštivati da bi se osigurala temeljna zadaća znanstvenoistraživačkog rada – a to je proširivanje znanstvene spoznaje.⁹⁶

9. Klasifikacija metoda znanstvenog rada

Postoje mnogobrojne klasifikacije metoda znanstvenog rada. U konkretnoj situaciji treba ih pravilno izabrati prema predmetu, svrsi i ciljevima istraživanja. Osim toga, izabrana metoda mora se dobro poznavati i pravilno koristiti. Kolika je važnost pravilnog odabira metoda u znanstvenom istraživanju, dovoljno svjedoči opis koji je iznio Žugaj: „Neprijemljena metoda istraživanja je najveća 'znanstvena bolest'“.⁹⁷ Isto tako, valja napomenuti kako se često kvaliteta znanstvenog rada ocjenjuje na temelju primjene nove metode. Pošto postoji široki spektar različitih klasifikacija metoda, za potrebe ovog rada će biti navedene samo neke od njih.

⁹⁵ isto, str. 121

⁹⁶ isto, str. 122

⁹⁷ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 44

9.1. Klasifikacija metoda na tehničke i logičke

U znanosti o cjelokupnosti svih oblika i načina istraživanja pomoću kojih se dolazi do objektivnog i sistematskog znanstvenog znanja – metodologiji – Žugaj razlikuje tehničke i logičke metode istraživanja. Bitno je napomenuti da se ovdje radi o klasifikaciji znanstvenih metoda. Tehničke metode tiču se promatranja, eksperimentiranja, točnog brojenja i mjerenja i dr., a logičke se tiču znanstvene obrade podataka, izvođenja zaključaka i građenja teorije i sustava. Tehničke metode osiguravaju optimalne uvjete pod kojima se može doći do upotrebljivih znanstvenih podataka. Logičke metode utvrđuju uvjete pod kojima se spoznaje znanstvena istina. Prve imaju pomoćne značajke i variraju od jedne specijalne znanosti do druge. Druge čine osnovni predmet metodologije.⁹⁸

9.2. Klasifikacija metoda na kvalitativne i kvantitativne

Često se istraživanja prema korištenim metodama dijele na kvalitativna i kvantitativna. Kvalitativna istraživanja obuhvaćaju metode istraživanja koje zahvaćaju manje uzorke ili nenumeričke podatke i opisuju rezultate na nestatistički način. Naravno da se u mnogim istraživanjima kombiniraju i kvantitativne i kvalitativne metode (npr. eksperiment se može opisati i zapažanjima i statističkim podacima). Kvantitativna istraživanja uglavnom se svode na mjerenje odnosa među različitim elementima koji se proučavaju, na brojčanu analizu slučajno ili ciljano odabranih uzoraka iz većeg broja uzoraka. Rijetko se susreću čiste kategorije istraživanja s obzirom na to da se njihova obilježja obično isprepliću.⁹⁹ Važno je napomenuti kako upotreba kvantitativnih metoda ima svoje granice. One se ne smiju precijeniti jer ne mogu biti same sebi svrhom, već jedino sredstvom spoznaje, dakako uz ostale istraživačke metode. Međutim, one se isto tako ne smiju ni podcijeniti jer su im nesumnjive prednosti i vrijednosti, osobito na polju preciznosti, potpunosti i preglednosti. Ipak, iako precizni, potpuni i pregledni, rezultati kvantitativne analize mogu biti i pogrešni u istoj mjeri koliko to mogu biti i u istraživanjima drugih vrsta. Ako se postavi pogrešna

⁹⁸ isto, str. 50

⁹⁹ M. Gačić, *Pisanje znanstvenih i stručnih radova*, str. 33

hipoteza tako će i zaključak biti pogrešan. Isto tako pogrešan zaključak se može dobiti i upotrebom drugih metoda ako ne se ne postavi pravo pitanje.¹⁰⁰

Što se tiče povijesne znanosti, jasno je da se ona ne može baviti dinamikom društvenog procesa samo uz kvalitativne metode, bez usporedbe i mjerenja, odnosno kvantitativnih metoda. Od svojih početaka ona se služi matematičkim pojmovima (rast, pad, širenje, intenzivnost, rasprostranjenost).¹⁰¹ Istraživači na području društvenih znanosti, kao npr. sociologija, ekonomija ili psihologija, odnose se prema kvantitativnim metodama kao prema prirodnom i bitnom dijelu svog znanstvenog rada, međutim primjena tih metoda u predmetu povijesnog istraživanja se još ne upotrebljava u dovoljnoj mjeri. U povijesnoj znanosti, tek ekonomski povjesničari i povijesni demografi u većoj mjeri koriste kvantitativne metode, bilo u klasičnom obliku, bilo uz pomoć računala.

9.3. Klasifikacija metoda na induktivne i deduktivne

Ovisno o odnosu prema teoriji, metode istraživanja mogu biti deduktivne i induktivne. Deduktivna metoda polazi od teorije i postavlja hipotezu koja stajalište potvrđuje ili odbacuje. Induktivna metoda kreće od uočenih osobitosti, modela (pravilnosti ili nepravilnosti), mjerenja ili eksperimenata na temelju kojih se formira hipoteza, koja daljnjom provjerom dovodi do zaključaka i novih spoznaja, a moguće i do nove teorije. Induktivna metoda je češće kvantitativne prirode nego što je to deduktivna.¹⁰²

9.4. Klasifikacija metoda na normativnu, eksperimentalnu i povijesnu

Nikić ističe teoretičare koji pak obično razlikuju tri osnovne, „standardne“ znanstvenoistraživačke metode: normativnu, eksperimentalnu i povijesnu. Svaka od njih je karakteristična za razne grupe znanosti, koje se – s obzirom na metodu istraživanja koja se u

¹⁰⁰ Božena Vranješ-Šoljan, *Kvantitativne metode u povijesnim istraživanjima*, Radovi, Vol. 15, Zagreb, 1982., str. 237

¹⁰¹ M. Gross, *Historijska znanost - razvoj, oblik i smjerovi*, str. 269

¹⁰² M. Gačić, *Pisanje znanstvenih i stručnih radova*, str. 33

njima najčešće primjenjuje – mogu podijeliti na normativne, eksperimentalne i povijesne znanosti.¹⁰³

Normativna metoda – Ova metoda, kao što na to ukazuje i samo ime, ima za cilj pronaći ono što predstavlja ne zakon nego normu, standard, prosjek u svijetu i životu, koji podliježu neprestanim promjenama i često ono što je u određenom području i u danom trenutku najbolje primjenjivo. Normativna metoda najčešće ima posla s raznim statistikama, i njihovim podacima, koje treba pronaći, pravilno interpretirati, točno procijeniti i provjeriti. Kao i sve metode koje se temelje na statističkim podacima, ni ova metoda nije bez slabosti, no normativna metoda ima tu prednost da njezini rezultati dobivaju svoju praktičnu korist i vrijednost.¹⁰⁴

Eksperimentalna metoda – Ona se zasniva, kao što joj i ime kaže, na eksperimentu, to jest na „kontroliranom promatranju“ i „provjeravanju nekog zakona“. Upotrebljava se najčešće prirodnim znanostima, ali ona ima svoje mjesto i u raznim drugim područjima ljudske djelatnosti, počevši „od biznisa pa do stila“. Da bi neki eksperiment dao valjane rezultate, treba ispuniti dva osnovna uvjeta: preciznu kontrolu „relevantnih predmeta“ i dovoljan broj obavljenih eksperimenata. O obavljenom eksperimentu sastavlja se obično izvještaj, koji često ima svoj ustaljeni, „standardni“ oblik: „prezentiranje glavnog područja ili predmeta eksperimenta; hipoteza; predmeti na kojima su izvedeni eksperimenti; opis aparata (a ako je nužno i njegova slika); tijek eksperimenta; dobiveni podaci; rezultati i uopćavanja, kao i odnos svega prema općem području ili općoj teoriji“.

Povijesna metoda – Povijest bi se mogla definirati kao „točno saznanje o onome što se dogodilo“.¹⁰⁵ Metoda kojom se ona služi da dođe do toga saznanja jest povijesna metoda, koja uzima u obzir naročito neke činioce, kao: kronologiju, razvoj, uzrok, posljedicu. Glavni instrument da to ona postigne jesu raznovrsni spisi i dokumenti. Nešto kasnije u radu će biti više riječi o samoj povijesnoj metodi.

¹⁰³ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 53

¹⁰⁴ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 48

¹⁰⁵ A. Nikić, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, str. 54

Pored navedene tri osnovne („standardne“) znanstveno-istraživačke metode, spominju se i neke druge metode kao: studij slučaja, genetička metoda, komparativna metoda, metoda pregleda metoda, kompilacije, metoda anketiranja, metoda intervjuiranja, i slično.¹⁰⁶

9.5. Klasifikacija metoda na metode i postupke

Žugaj, Dumičić i Dušak iznose svoje dihotomijske klasifikacije metoda. Navedeni autori navode pet takvih klasifikacija¹⁰⁷ od kojih će za potrebe ovog rada biti istaknute dvije klasifikacije. U prvoj klasifikaciji je riječ o podjeli ili klasifikaciji metoda na metode i postupke.

Ona počiva, u prvom redu, na kriteriju spoznajne vrijednosti i dometa određene istraživačke aktivnosti. Kao „metode“ ovamo se ubrajaju samo one koje imaju šire i općenitije značenje, dok se ove ostale ubrajaju u „postupke“. „Neki autori, koji prihvaćaju tu podjelu, ponekad uvode i kategoriju „tehnika“ te tada upotrebljavaju trihotomiju: „metoda-postupak-tehnika“. Ova posljednja podjela smatra se najneodređenijom jer se ono što je u jednom slučaju shvaćeno kao metoda, u drugome uzima kao postupak i tehnika, i obratno.¹⁰⁸

9.6. Klasifikacija metoda na opće i posebne

Posljednja od klasifikacija metoda znanstvenog rada koja će biti spomenuta u ovom radu je klasifikacija metoda na opće i posebne. Ova klasifikacija je također sastavni dio Žugajeve dihotomijske klasifikacije metoda. Kriterij za tu podjelu nije uvijek jednoznačan. Ove metode tiču se čitave znanosti i bilo kojeg objekta proučavanja. Najčešće primijenjene metode znanstvenog istraživanja, kao dijela opće znanstvene metode, su: induktivna i deduktivna metoda, metoda analize i sinteze, metoda apstrakcije i konkretizacije, metoda generalizacije i specijalizacije, metoda dokazivanja i opovrgavanja, komparativna metoda, metoda klasifikacije, metoda deskripcije, metoda kompilacije, komparativna metoda, statistička metoda, matematička metoda, povijesna metoda, genetička metoda, metoda brojenja, metoda mjerenja, itd.

¹⁰⁶ isto, str. 54

¹⁰⁷ Žugaj, Dumičić, Dušak iznose sljedeće klasifikacije metoda: klasifikacija metoda na opće – posebne, teorijske – empirijske, empirijsko-analitičke – historijsko-komparativne, i podjela na metode i postupke.

¹⁰⁸ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 49

Posebne ili specijalne metode karakteristične su za određene znanosti, pa tako i za povijesne znanosti.¹⁰⁹

10. Metode znanstvenog rada

Kada se govori o metodama znanstvenog rada, riječ je o metodama koje znanstvenici primjenjuju u svom znanstvenom radu. Prethodno navedeni primjeri klasifikacije metoda, a i drugi koji nisu predočeni u ovom radu, govore nam kako autori ne klasificiraju sve metode jer to nije lak posao. Oni daju samo skupine u kojima nabrajaju najvažnije metode prema njihovom mišljenju. Prema tome sve spomenute klasifikacije imaju samo ograničeno značenje. Naime, na svaku klasifikaciju znanstvenih metoda i metoda znanstvenog rada moguće je staviti argumentirane prigovore. Metodologija nam, osim toga, svjedoči o tome kako su se neki toliko udaljili od izvornog poimanja metode da se nerijetko metode shvaćaju kao nešto posve strano i vanjsko onome što se pomoću njih proučava, izlaže ili uopće želi. Žugaj napominje kako se „nijedna klasifikacija znanosti ne može smatrati kao konačna, nego predstavlja samo vremenski stupanj. To je prolazno razdoblje spoznaje prirode, koje vodi do više spoznaje, do nove klasifikacije prirode i znanosti kao skupa znanja o njoj“.¹¹⁰ Zato će u ovome radu biti upotrijebljena, kao najopćenitija i najjednostavnija, klasifikacija metoda na opće metode znanstvenog rada i posebne metode povijesne znanosti.

10.1. Opće metode znanstvenog rada

10.1.1. Induktivna i deduktivna metoda

Induktivno-deduktivna metoda najčešće se koristi u znanstvenim istraživanjima, pa se zove i znanstvena metoda, iako to ne znači da druge metode nisu znanstvene. Ta metoda uključuje ove faze: sakupljanje činjenica pomoću eksperimenta ili zapažanja, stvaranje radne hipoteze ili teorije koja objašnjava te činjenice, zaključivanje na osnovi rezultata eksperimenta ili zapažanja što se može provjeriti i što će se pokazati točnim ako je hipoteza točna,

¹⁰⁹ isto, str. 48

¹¹⁰ M. Žugaj, *Osnove znanstvenog i stručnog rada*, str. 27

provjeravanje ili potvrđivanje odnosno dedukcija ili zaključivanje pomoću novih eksperimenata i zapažanja. Ako se dedukcija prihvati, hipoteza je prihvaćena.¹¹¹

10.1.1.1. Induktivna metoda

Između indukcije kao metode i indukcije kao načina zaključivanja treba praviti razliku, iako neki logičari tvrde da između njih razlike nema. Činjenica je da nema induktivne metode bez induktivnog zaključka, ali to ne vrijedi u obrnutom slučaju. Naime, slučajna upotreba induktivnog zaključka nije dovoljan razlog da se tvrdi da je primijenjena induktivna metoda. Samo dosljedna upotreba induktivnog zaključka, kada se jedino i pretežno pomoću njega dolazi do znanstvene spoznaje, postaje dovoljan razlog za tvrdnju da je upotrijebljena induktivna metoda.¹¹²

Prema tome, induktivna metoda je sistematska i dosljedna primjena induktivnog načina zaključivanja u kojem se na temelju pojedinačnih ili posebnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu, od zapažanja konkretnih pojedinačnih slučajeva i činjenica dolazi se do općih zaključaka, od poznatih pojedinačnih slučajeva polazi se nepoznatom općem; od izučenog neizučenom, od većeg broja pojedinačnih pojava vrše se uopćavanja.¹¹³

Postoji više vrsta indukcije, a spominju se samo one najznačajnije, i to:

- 1) Potpuna indukcija – Potpuna indukcija je ona čiji se zaključak temelji na potpunom nabranjanju svih pojedinačnih slučajeva. Ona se u praksi vrlo rijetko primjenjuje. Kod primjene ove indukcije zaključak je potpuno istinit, jer je istinitost spoznaja o predmetima istraživanja dobivenih ovim putem neosporno točna.
- 2) Nepotpuna indukcija – Suvremeni logičari smatraju ovu indukciju kao pravu metodu indukcije, jer ona stvara zaključke na temelju manjeg ograničenog broja pojedinačnih pojava koji su primjenjivi na ostale činjenice iste vrste.
- 3) Prediktivna indukcija – Primjena ove indukcije ima za cilj da se predviđaju buduća iskustva, pojave i događaji. Radi se o procesu mišljenja koje se odvija kroz zaključivanje od jedne klase na drugu, pri čemu se samo zaključivanje temelji na sličnosti tih klasa.

¹¹¹ J. Kniewald, *Metodika znanstvenog rada*, str. 30

¹¹² R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 169

¹¹³ isto, str. 169

- 4) Analoška indukcija – Temelji se na zaključivanju posredstvom analogije, pri čemu se mišljenje kreće od primjera na primjer, od pojedinačnog na drugi pojedinačni slučaj.
- 5) Univerzalna indukcija – Kod ove vrste indukcije postupak mišljenja odvija se od egzemplarne klase na univerzalnu klasu.
- 6) Kauzalna indukcija – Ispitivanje uzročno-posljedičnih veza među promatranim pojavama.¹¹⁴

U pomoćne i posebne metode indukcije uvrštavaju se promatranje, eksperiment, brojenje i mjerenje, statističke metode i Millove induktivne metode.

10.1.1.2. Deduktivna metoda

Deduktivna metoda je sistematska i dosljedna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojem se iz općih stavova izvode posebni, pojedinačni, iz općih postavki dolazi se do konkretnih pojedinačnih zaključaka, iz jedne ili više tvrdnji izvodi se neka nova tvrdnja koja proizlazi iz prethodnih tvrdnji. U dedukciji se najčešće polazi od općih istina i dolazi do posebnih i pojedinačnih spoznaja. Bitno obilježje dedukcije je u tome da rezultati uvijek imaju karakter značajnih znanstvenih spoznaja. Najvažniji elementi deduktivne metode jesu postupci metoda analize, sinteze, apstrakcije, generalizacije i specijalizacije. Svaka dedukcija vrijedi samo onoliko koliko se zasniva na znanstvenim činjenicama. One koje se ne temelje na činjenicama redovno dovode do raznih konstrukcija koje nemaju svoju upotrebnu vrijednost, odnosno nemaju vezu sa stvarnošću.¹¹⁵

10.1.2. Metode analize i sinteze

10.1.2.1. Metoda analize

Metoda analize je postupak znanstvenog istraživanja i objašnjenja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina (pojmova, sudova i zaključaka) na njihove jednostavnije sastavne dijelove, odnosno cjeline. Pri tome se zanemaruju one pojave, svojstva i odnosi koji, na određenom stupnju istraživanja, otežavaju ispitivanje predmeta izučavanja.¹¹⁶

¹¹⁴ isto, str. 170

¹¹⁵ isto, str. 171

¹¹⁶ isto, str. 173

10.1.2.2. Metoda sinteze

Metoda sinteze je postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem spajanja, sastavljanja jednostavnih misaonih tvorevina u složene i složenijih u još složenije, povezujući izlučene elemente, pojave, procese i odnose u jedinstvenu cjelinu u kojoj su njezini dijelovi uzajamno povezani.¹¹⁷

10.1.3. Metode apstrakcije i konkretizacije

10.1.3.1. Metoda apstrakcije

Dijalektička logika shvaća apstrakciju kao misaoni postupak svakog odvajanja, tj. bilo odvajanje općeg i eliminiranje posebnog, bilo misaoni postupak odvajanja posebnog i individualnog, zanemarivanje općeg. Apstrakcija ima dvostruki smisao, i to: apstrakcija općeg ili apstrakcija posebnog.¹¹⁸ Apstrakcijom kao misaonim postupkom namjerno se odvajaju nebitni, a ističu bitni elementi i osobine određenog predmeta ili pojave istraživanja. Primjena ove metode zahtjeva od istraživača sposobnost razlikovanja bitnih od nebitnih elemenata određene stvari ili pojave. Apstrakcija se kao poseban misaoni postupak primjenjuje u svim znanstvenim metodama kojima se istražuju predmeti ukoliko se u njima radi o odvajanju određenih svojstava (npr. općih, posebnih, sitnih, slučajnih) iz realnog kompleksa njihove svestrane povezanosti, a u zanemarivanju svi ostalih njihovih elemenata.¹¹⁹

10.1.3.2. Metoda konkretizacije

Prema formalnoj logici konkretizacija je suprotan proces apstrakciji. Dok apstrakcija predstavlja izdvajanje neodređenog, općeg, konkretizacija znači određivanje, determinaciju takvog općeg posebnim odredbama.¹²⁰ Apstrakcija i konkretizacija, svaka za sebe, su posebni metodski postupci, a tek zajedno (u jedinstvu) one označavaju, osim analitičko-sintetičke metode, najopćenitiju temeljnu posebnu metodu spoznaje.¹²¹

¹¹⁷ isto, str. 175

¹¹⁸ isto, str. 177

¹¹⁹ isto, str. 178

¹²⁰ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 59

¹²¹ isto, str. 60

10.1.4. Metode generalizacije i specijalizacije

10.1.4.1. Metoda generalizacije

Metoda generalizacije je misaoni postupak uopćavanja kojim se od jednog posebnog pojma dolazi do općenitijeg koji je po gradaciji viši od ostalih pojedinačnih, s time da je vjerojatnost dobivenog pojma postojana. Primjena i ove metode zahtijeva opreznost u uopćavanju, jer se često stvaraju preopćeniti zaključci i neodgovorno se primjenjuju pojedinačni slučajevi na sve slučajeve.¹²²

10.1.4.2. Metoda specijalizacije

Metoda specijalizacije je također misaoni postupak kojim se od općeg pojma dolazi do novog pojma, užeg po opsegu, a bogatijeg po sadržaju. Metode generalizacije i specijalizacije čine stvarno jedinstvo. Ove metode imaju veliku primjenu u znanstveno-istraživačkom radu.¹²³

10.1.5. Metode dokazivanja i opovrgavanja

10.1.5.1. Metoda dokazivanja

Dokazivanje je jedna od najznačajnijih znanstvenih metoda u kojoj su inkorporirane gotovo sve metode i svi posebni metodski postupci: analiza i sinteza, generalizacija i specijalizacija, indukcija i dedukcija, apstrakcija i konkretizacija..., kao i svi oblici mišljenja, poimanja i zaključivanja. Dokazivanje je izvođenje istinitosti pojedinih stavova na temelju znanstvenih činjenica ili na temelju ranije utvrđenih istinitih stavova.¹²⁴ Svrha je ove metode da utvrdi točnost neke spoznaje. To je misaono-sadržajni postupak kojim se utvrđuje istinitost pojedinih spoznaja, stavova ili teorija. Postupak dokazivanja je neosporno jedan od najstroženijih postupaka. U najstroženijim slučajevima u postupku dokazivanja sudjeluju sve znanstvene metode, svi misaoni oblici i sve misaone radnje.¹²⁵

¹²² R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 179

¹²³ isto, str. 179

¹²⁴ isto, str. 179

¹²⁵ isto, str. 180

10.1.5.2. Metoda opovrgavanja

Suprotan postupak u odnosu na postupak dokazivanja je opovrgavanje. To je zapravo metodski postupak kojim se umjesto dokazivanja teze, ona odbacuje i pobija. Ono se sastoji u dokazivanju pogrešnosti teze. Opovrgavati se može: neposredno i posredno.

- 1) Neposredno ili direktno opovrgavanje sastoji se u dokazivanju teze ili argumentacije.
- 2) Posredno ili indirektno opovrgavanje sastoji se u dokazu netočnosti teze posrednim putem.

Kod opovrgavanja se pretpostavlja uzajamno isključivanje teze i antiteze, odnosno, radi se o nemogućnosti istodobne istinitosti oba suprotna stava. Jedan od njih, ili teza ili antiteza, mora biti istinit stav, a drugi mora biti neistinit.¹²⁶

10.1.6. Metoda klasifikacije

Smatra se da je metoda klasifikacije najstarija i najjednostavnija znanstvena metoda. Znanost zapravo počinje klasifikacijom. Klasifikacija je sistematska i potpuna podjela općeg pojma na posebne, koje taj pojam obuhvaća. Klasificiranje se može definirati kao postupak određivanja mjesta nekog pojma u sustavu pojmova, odnosno kao određivanje pojmova o nekom području stvari ili pojava.¹²⁷

10.1.7. Metoda deskripcije

Metoda deskripcije je postupak jednostavnog opisivanja ili ocrtavanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi i društvu te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza, ali bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja. Ova se metoda upotrebljuje u početnoj fazi znanstvenog istraživanja, a ima veću vrijednost ako je jednostavno opisivanje povezano s objašnjenjima o uočenim važnijim obilježjima opisivanih činjenica, predmeta i procesa, njihovih zakonitosti i uzročnih veza i odnosa.¹²⁸

¹²⁶ isto, str. 180

¹²⁷ isto, str. 182

¹²⁸ isto, str. 183

10.1.8. Komparativna metoda

Komparativna metoda je postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanja njihove sličnosti u ponašanju i intenzitetu i razlika među njima. Usporedba između dvije stvari, dvije pojave, dva događaja, kreće se tako da se prvo utvrde njihove zajedničke značajke, a zatim sve one po kojima se razlikuju. Usporedbom se treba istaknuti ono što je zajedničko ili ono što je različito. Predmeti istraživanja komparativne metode jesu prije svega slične ili srodne pojave raznih vrsta jednog istog roda pojava bilo kojih prirodnih ili društvenih pojava.¹²⁹ U literaturi iz područja povijesti i sociologije se komparativna metoda navodi kao znanstvena metoda. Sasvim općenito, ta metoda se koristi kada se uspoređuje razne pojave, povijesni događaji, nacije, posebne skupine ljudi, itd., s ciljem utvrđivanja i objašnjavanja sličnosti i razlika.¹³⁰ U povijesnoj znanosti se s komparativnom metodom uglavnom povezuje Marc Bloch i njegov rad na području komparativne povijesti.

10.1.9. Metoda kompilacije

Metoda kompilacije je postupak preuzimanja tuđih rezultata znanstveno-istraživačkog rada, odnosno tuđih opažanja, stavova, zaključaka i spoznaja. Kompilacija je nesamostalno iz više djela sastavljeno literarno djelo. Kompilacija ponekad prelazi u plagijat za što plagijator snosi odgovarajuće sankcije. Zbog toga što pojedini autori svojim radovima ne citiraju tuđa zapažanja, stavove i zaključke, odnosno izvode iz tuđih djela, kompilacija je najčešće pod udarom kritike. Međutim, metoda kompilacije se može vrlo korisno upotrijebiti u kombinaciji s drugim metodama u znanstveno-istraživačkom radu, tako da djelo nosi u što većoj mjeri osobni pečat kompilatora, koji, uz osobni pristup pisanju znanstvenog ili stručnog djela korektno i na uobičajen način citira sve ono što je od drugih preuzeo.¹³¹

¹²⁹ isto, str. 184

¹³⁰ M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 32

¹³¹ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 184

10.1.10. Analiza sadržaja

Analiza sadržaja je metoda kojom se kvantitativno analizira sadržaj određenog teksta ili poruke, ili općenito bilo kojeg oblika komunikacije. Definišu se kategorije sadržaja koje su dijelovi sadržaja teksta (najčešće se analizira sadržaj tekstova, iz knjiga, časopisa i novina) zatim se utvrđuje učestalost javljanja tih kategorija u tekstu koji se analizira. Analiza sadržaja je prvenstveno usmjerena na manifestni sadržaj teksta.¹³²

10.1.11. Metoda mozaika

Metoda „mozaika“ nije zapravo nikakva nova znanstvena metoda nego je to već od davnina ustaljen način pripremanja i objavljivanja znanstvenih i stručnih djela. Slično umjetniku koji od brojnih raznovrsnih elemenata (kamenčića, boja i sl.) stvara umjetničko djelo – mozaik, i znanstvenici na isti način, sličnom tehnologijom pripremaju i objavljuju svoja djela. Takvom tehnologijom timovi znanstvenika, stvaraju vrlo kvalitetna djela: enciklopedije, leksikone, znanstvene studije, rječnike, udžbenike i druga brojna djela trajne vrijednosti.¹³³

10.1.12. Metoda modeliranja

Metoda modeliranja je sistematski istraživački postupak pomoću kojega se izgrađuje neki stvarni ili idealni znakovni sustav (model) sposoban zamijeniti predmet koji se istražuje, zamijeniti predmet koji mu na određeni način odgovara i zamijeniti predmet koji daje određenu informaciju o njemu (modelu). Ova metoda se može upotrijebiti, na primjer, u usavršavanju neke teorije za koju je dokazano da ima određene nedostatke. To je sustav na kojemu je, zahvaljujući navedenim svojstvima, moguće eksperimentalno istraživati i proračune ili logičku analizu, da bi se na taj način dobiveni podaci proširili na pojavu koja se istražuje, kako bi se o njoj stekla pouzdana spoznaja. Osnovni je cilj metode modeliranja da se što točnije i što potpunije spoznaju stvari, pojave i postupci, odnosno njihove strukture, funkcije i ponašanja.¹³⁴

¹³² M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 32

¹³³ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 208

¹³⁴ isto, str. 191

10.1.13. Dijalektička metoda

Dijalektička metoda temelji se na dijalektičkom materijalizmu kao filozofskom i znanstvenom pogledu na svijet, odnosno znanosti o najopćijim zakonima kretanja i razvitka prirode, ljudskog društva i mišljenja. Primjena osnovnih postavki dijalektičkog materijalizma na istraživanje povijesti društva, jest povijesni materijalizam, koji povijest shvaća kao razvojni proces čovječanstva u kojem su osnovne pokretačke snage, promjene načina proizvodnje i klasna borba.¹³⁵ Cilj ove metode je što potpunije, svestranije i produbljenije saznanje svih obilježja pojave koja se istražuje (njenog začetka i nastanka, preko razvoja, njezinog mjesta i funkcije).

10.1.14. Genetička metoda

Genetičkom metodom se nastoji shvatiti, objasniti i opisati neku pojavu u njenom postanku, izučavanjem toka njezinog prethodnog razvitka. Ona predstavlja samo prvu fazu u znanstveno-istraživačkom radu. Slična je metodi studija slučaja i povijesnoj metodi. Težište istraživanja ove metode usmjereno je na dinamičke činitelje rasta, promjena i razvoja. Ona nastoji znanstveno opisati činjenice istraživanjem toka prethodnog razvitka određene pojave, odnosno predmeta istraživanja.¹³⁶

10.1.15. Metoda studije slučaja

Pri promatranju društvenih pojava nalazi primjenu i monografska metoda studije slučaja. Iako najranije primjere ove metode predstavljaju prikazi koje su povjesničari u davnini pružali o ljudima i narodima, u kojima su kasnije slijedila podrobna proučavanja manjih grupa, stranaka i pojedinaca, može se istaknuti kao prva sistematska primjena proučavanja slučajeva koju je izvršio F. Le Play (1806.-1882.). Ovaj pristup gleda svaku društvenu jedinicu kao cjelinu. Jedinica proučavanja može biti pojedinac, obitelj, ustanova – institucija – udruženje, ili društvo.¹³⁷ Studija slučaja je, dakle, postupak kojim se izučava neki pojedinačni slučaj iz određenog znanstvenog područja. Ova metoda nije u pravom smislu riječi znanstvena, ona je

¹³⁵ isto, str. 197

¹³⁶ isto, str. 200

¹³⁷ S. Dubić, *Uvođenje u znanstveni rad*, str. 64

samo prva faza u znanstvenoj metodi, jer se samo na temelju rezultata promatranja više slučajeva mogu izvući određene zakonitosti.¹³⁸

10.1.16. Matematička metoda

Matematička metoda je znanstveni sistematski postupak koji se sastoji u primjeni matematičke logike, matematičkih formula, matematičkih simbola i brojnih matematičkih operacija i uopće matematičkog načina zaključivanja u svim znanstvenim područjima i znanstvenim disciplinama (i poddisciplinama). Pomoću ove metode na egzaktn način prikazuju se i objašnjavaju zakonitosti stvari i pojava u prirodi, privredi i društvu.¹³⁹ Matematička metoda je specifična. Redovito se brka matematika i kvantifikacija. Matematika nije samo znanost o kvantiteti. Danas kvalitativna matematika već potpuno zasjenjuje onu kvantitativnu. Smatra se da se vrhunska objašnjenja ne postižu brojkama nego „strukturama“, skupovima stabilnih predmeta, koji se mogu identificirati. Brojčani se jezik primjenjuje na neke strukture, ali uglavnom prevladavaju termini odnosa, podudaranja, zakona kompozicije. Ona se sastoji od raznih teorema koji su više o kvantifikacije. Matematika želi danas obuhvatiti cijelo područje mogućeg, ona se bavi sustavima, štoviše i onima koji ne postoje u stvarnosti. Drugim riječima matematika je postala znanost koja se teško razlikuje od logike. Očigledno je, dakle, da je statistička matematika koja se upotrebljava u povijesnom istraživanju klasičnog oblika ili uz pomoć računala samo dio kvantitativne matematike.¹⁴⁰

10.1.17. Metoda brojenja

Brojanje je metodski postupak kojim se utvrđuje broj elemenata ili članova skupa ili klase. U rezultatu brojenja zanemarene su kvalitativne razlike među predmetima koji čine neki skup, a ostaje samo njihov broj. Metoda brojenja se može upotrebljavati u svim znanstvenim područjima i svim znanstvenim disciplinama bilo kao samostalna metoda bilo u kombinaciji s drugim znanstvenim metodama.¹⁴¹

¹³⁸ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 203

¹³⁹ isto, str. 191

¹⁴⁰ M. Gross, *Historijska znanost - razvoj, oblik i smjerovi*, str. 264

¹⁴¹ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 205

10.1.18. Metoda mjerenja

Mjerenje je jedan od najvažnijih postupaka za prikupljanje, verifikaciju i analizu podataka. Rezultati mjerenja su u pravilu, znanstveni podaci. Mjerenje se može definirati kao metodski postupak kojim se uz pomoć nekog instrumenta utvrđuje brojana vrijednost nekog ekstenzivnog svojstva. Metoda mjerenja, s obzirom na svoja osnovna obilježja i veliku primjenjivost u znanstveno-istraživačkom radu, jedna je od najznačajnijih znanstvenih metoda.¹⁴²

Mjerenje može biti direktno i indirektno. Kod direktnog je mjerna jedinica iste vrste kao i predmet mjerenja – vremenom mjerimo vrijeme (napomena: precizno rečeno samo ako mjerimo pješčanim satom, dok je očitavanje s klasičnih ili digitalnih satova indirektno mjerenje), duljinu duljinom, težinom težinu. Kod indirektnog mjerenja nije riječ o istim jedinicama – na primjer, preko položaja indikatora zaključujemo o količini goriva u spremniku, po uspjehu na testu inteligencije o inteligenciji, itd. Indirektno mjerenje je „nužno zlo“, ali to ne znači da je manje vrijedno. Znatno je složenije od direktnog – na primjer, ekspert preko duljine tragova kočenja na temelju poznavanja svojstva ceste i vozila treba odrediti kojom se brzinom kretalo vozilo prije sudara.

Mjerimo težinu, visinu i slične fizičke veličine. Također možemo izmjeriti inteligenciju, znanje testom znanja i sl. Ali neke osobine ličnosti, ponašanje, kvalitetu uratka i slične konstrukte procjenjujemo, i tu se pojavljuje čitav niz pogrešaka. Pri tome se koriste razne skale procjene, liste zaokruživanja, rangiranje, itd.¹⁴³ Ova se metoda može uspješno kombinirati s drugim znanstvenim metodama.¹⁴⁴

10.1.19. Statistička metoda

Statistička metoda je u dvadesetom stoljeću postala jedna od najvažnijih znanstvenih metoda. Ovu metodu s pravom nazivaju opće znanstvenom metodom, jer se vrlo često koristi u

¹⁴² isto, str. 206

¹⁴³ Joško Vukosav, *Metodologija znanstvenih istraživanja*, MUP, Zagreb, 2011., str. 17

¹⁴⁴ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 206

znanstveno-istraživačkom radu u svim znanstvenim područjima i znanstvenim disciplinama.¹⁴⁵ Zelenika ističe dvije definicije te značajne znanstvene metode:

Prema Serdaru: „Statistika je znanost o metodama za istraživanje masovnih pojava s pomoću brojčanog izražavanja“. Na sličan način, ali mnogo kompleksnije

Prema Čavalu, koji definira statistiku na sličan način, ali kompleksnije: „Statistika je znanost o metodama pomoću kojih analiziramo pojave koje nas okružuju, tako da pomoću grafikona i izračunatih pokazatelja otkrivamo njihove strukture, karakteristike i zakonitosti u pojedinim vremenskim intervalima te uzročno-posljedične veze između tih pojava.“¹⁴⁶

Statistika kao znanstvena metoda se vrlo brzo razvija, tako da se gotovo svakodnevno javljaju nove statističke metode (statistički postupci) koje korištenjem suvremene računalne opreme i suvremenih programa (hardware i software) omogućuju vršenje različitih analiza, odnosno rješavanje vrlo kompleksnih predmeta znanstvenog istraživanja.

Popisi stanovništva u 19. i na početku 20. stoljeća u Monarhiji, napose utemeljenje statističkih ureda, koje organizira država i s njima upravljaju državne institucije, koji organiziraju i sustavno prikupljaju brojne podatke iz svih područja života naroda i države, te njihovo objavljivanje u brojnim statističkim edicijama, od izuzetne je važnosti za povijest i tih naroda i države u cjelini.¹⁴⁷ To je područje istraživanja povijesne statistike. Povijesna statistika koristi opće statističke metode primijenjene u povijesti, a to su metode koje istražuju masovne pojave s pomoću brojčanog izraza. Statistika, dakle, ne proučava pojedinačne pojave, već one koje se javljaju u masovnom broju. Takav skup pojava koji se obuhvaća kvantifikacijom naziva se statističkom masom. Statistički je skup (masa) zbir svih statističkih jedinica povezanih pojavom koja se istražuje. Na primjer, istražuju li se starosne grupe stanovništva, onda svi stanovnici čine skup, a svaki pojedini stanovnik je jedinica. Istražuju li vremenska obilježja, a u vezi s njima nizovi vremenskih podataka, oni se dijele na intervalne (one koje se odnose na jedno razdoblje) i trenutačne (one koje se odnose na neki trenutak). Povjesničara zanimaju intervalna vremenska obilježja koja se sastoje od istih, ali i različitih jedinica, a sve imaju

¹⁴⁵ isto, str. 185

¹⁴⁶ isto, str. 186

¹⁴⁷ U ovom istraživanju su konkretno upotrijebljeni, što i autor navodi, komparativna metoda i kvantitativna analiza

neko zajedničko obilježje. Što je vremenski interval duži, to slična ili jednaka obilježja doživljavaju veće promjene.¹⁴⁸

Tu opsežnu i dragocjenu povijesnu statistiku, koja sadrži gotovo sva važna područja iz života naroda i države, u kojoj povijesna demografija (koja sadrži mnoge pojave vezane uz rađanje, život i smrt stanovništva) čini samo jedan njezin dio, povjesničari slabo proučavaju i malo koriste, ali i slabo poznaju. Uglavnom je koriste demografi i ekonomski povjesničari.¹⁴⁹

10.1.19.1. Kliometrija

Kada je riječ o kvantitativnim metodama povijesne znanosti, među koje svakako spadaju statistička metoda, metoda brojenja i metoda mjerenja, potrebno je spomenuti kliometriju. Fogel kliometriju naziva novom vrstom „znanstvene“ povijesti. Kliometrija je ušla u područje povijesnih istraživanja pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Zajednička je karakteristika kliometričara ta da primjenjuju kvantitativne metode i biheviorističke modele u proučavanju povijesti. Kliometrijski pristup najprije se sustavno razvio u gospodarskoj povijesti, ali se vrlo brzo proširio u različita područja kao što su populacijska i obiteljska povijest, povijest gradova, parlamentarna povijest, povijest izbora i povijest naroda (etnička povijest), itd.

Kliometričari proučavanje povijesti temelje na eksplicitnim modelima ljudskoga ponašanja. Oni vjeruju kako pokušaji objašnjenja povijesnog ponašanja uključuju neku vrstu modela. Treba izabrati hoće li ti modeli biti implicitni, nejasni, nepotpuni i nedosljedni, kao što kliometričari prigovaraju da je čest slučaj u istraživanjima tradicionalnih povjesničara, ili će ti modeli biti eksplicitni, s jasno postavljenim svim relevantnim pretpostavkama i oblikovani tako da se mogu podvrgnuti strogim empirijskim provjerama. Takav pristup od kliometričara ponekad zahtijeva da povijesno ponašanje prikazuju matematičkim jednadžbama i zatim traže izvore, obično kvantitativne, koji mogu potvrditi primjenjivost tih jednadžbi ili ih opovrgnuti.¹⁵⁰

Kliometrija bi zbog toga bila primjena kvantitativnih (statističkih) metoda u povijesnim istraživanjima. Kvantifikacija se obično među znanstvenicima smatra osnovnim obilježjem kliometričara. Termin "kliometričar" obuhvaća znanstvenike koji iako rijetko koriste brojeve

¹⁴⁸ B. Vranješ-Šoljan, *Kvantitativne metode u povijesnim istraživanjima*, str. 237

¹⁴⁹ Petar Korunić, *Početak etnografske statistike u Habsburškoj monarhiji i Hrvatskoj; Etnička identifikacija i etničke strukture stanovništva*, *Historijski zbornik*, god. LXIII, br. 1, Zagreb, 2010., str. 6

¹⁵⁰ Robert William Fogel, Geoffrey Rudolph Elton, *Kojim putem do prošlosti*, Ibis, Zagreb, 2002., str. 27

ili matematičko bilježenje, ipak temelje svoje istraživanje na izrazito društveno-znanstvenom modelu.¹⁵¹ Najveći dio vremena kliometričara zauzima opis, a ne analiza.¹⁵² Tako tradicionalni povjesničari za potrebe svojih istraživanja u arhivima traže npr. diplomatske i administrativne dokumente, dok kliometričari uglavnom traže kvantitativne izvore (brojčane podatke, statistike, račune, i sl.).

10.1.20. Povijesna metoda

Povijest bi se mogla kratko, i pomalo uopćeno, definirati kao „tačno saznanje o onome što se dogodilo“, a uz to, „kako i zašto se to i tako dogodilo“.¹⁵³ Istraživanje prošlosti ili *ex post facto*, odnosno retrogradno, retrospektivno istraživanje usmjereno je na proteklo razdoblje, na protekle događaje.¹⁵⁴ Svrha i cilj istraživanja prošlosti nije samo otkrivanje znanstvenih istina o prošlosti nego i znanstveni pokušaj da se na osnovi znanstvenih činjenica o proteklim događajima, pojavama, predmetima, odnosima otkriju relevantne spoznaje o sadašnjosti i budućnosti.

Takva istraživanja mogu biti fundamentalna, aplikacijska i razvojna. Problemi i predmeti istraživanja, te postavljene hipoteze, u istraživanju prošlosti mogu se odnositi na gotovo sva znanstvena područja, polja, grane i organske znanosti. Tako se, na primjer, istraživanjem prošlosti bave biologija, zoologija, astronomija, meteorologija, geografija...(iz područja prirodnih znanosti); arhitektura, kartografija, inženjerstvo, rudarstvo, zaštita okoliša...(iz područja tehničkih znanosti); anatomija, epidemiologija, stomatologija...(iz područja biomedicinskih znanosti); ekologija, fitomedicina, biotehnologija...(iz područja biotehničkih znanosti); ekonomija, pravo, politologija, sociologija, psihologija...(iz područja društvenih znanosti); povijest, arheologija, lingvistika, filologija, etnologija, antropologija, teologija, znanost o umjetnosti (iz područja humanističkih znanosti).¹⁵⁵ Obično se istraživanja prošlosti odnose na aktualne društvene, prirodne, političke, vojne, kulturološke i slične fenomene u

¹⁵¹ isto, str. 32

¹⁵² isto, str. 31

¹⁵³ M. Šamić, *Kako nastaje naučno djelo*, str. 15

¹⁵⁴ Skupina autora, *Primjena metodologije stručnog i znanstvenog istraživanja*, str. 42

¹⁵⁵ R. Zelenika, *Znanost o znanosti*, str. 344

određenim razdobljima, primjerice: prije Krista, poslije Krista, u starom vijeku, u srednjem vijeku, u novom vijeku, u nekome stoljeću, u nekome tisućljeću...¹⁵⁶

Metodički rad o općoj povijesti obuhvaća četiri faze:

1. heuristiku (djelatnost skupljanja izvora, sređivanje, obrade, tumačenja i objavljivanja izvora i originalnih dokumenata),
2. kritičku analizu izvora i kritiku sakupljenog materijala,
3. znanstveno objašnjenje proučavane povijesne pojave, odnosa ili kompleksa u njihovoj uzročnoj i funkcionalnoj povezanosti,
4. sintezu povijesnih činjenica.¹⁵⁷

Heuristika je grčka riječ, a označava znanost o metodama istraživanja. Ona se služi raznim pomoćnim povijesnim znanostima:

- a) arheologija (znanost koja proučava ostatke i spomenike materijalne kulture u daljoj prošlosti),
- b) paleografija (znanost o raznim vrstama pisma),
- c) paleontropologija (znanost koja proučava ljudske rase u prošlosti),
- d) paleofitologija (znanost koja nastoji rekonstruirati biljne oblike iz prošlosti),
- e) paleontologija (znanost o izumrlim životinjama i biljkama),
- f) paleozoologija (znanost koja proučava fosilne životinje, okamine),
- g) numizmatika (znanost koja proučava povijest starog kovanog novca i medalja),
- h) sfragistika (znanost koja proučava pečate),
- i) heraldika (znanost koja proučava grbove),
- j) arhivistika (znanost koja proučava arhivsku građu),
- k) muzeologija (znanost koja proučava muzeje),
- l) povijesna biologija (znanost koja proučava povijest živih bića), itd.¹⁵⁸

U istraživanju prošlosti mogu se rabiti gotovo sve znanstvene metode, a što najizravnije ovisi o problemu i predmetu istraživanja, odnosno postavljenoj hipotezi.¹⁵⁹ Tu dolazimo do povijesne metode. Povijesnu metodu Mirjana Gross definira kao „skup pravila za povijesno

¹⁵⁶ isto, str. 345

¹⁵⁷ Skupina autora, *Primjena metodologije stručnog i znanstvenog istraživanja*, str. 42

¹⁵⁸ isto, str. 43

¹⁵⁹ R. Zelenika, *Znanost o znanosti*, str. 345

mišljenje kao spoznajni proces, koja dopuštaju utemeljene tvrdnje da su rezultati istraživanja razmjerno istiniti u usporedbi s povijesnom zbiljom“.¹⁶⁰

Zelenika definira povijesnu metodu kao „postupak kojim se na temelju raznovrsnih dokumenata i dokaznog materijala može egzaktno saznati ono što se u prošlosti dogodilo i, po mogućnosti, kako i zašto se tako dogodilo“.¹⁶¹ Zelenika u svojoj definiciji povijesnoj metodi pridaje „egzaktno saznanje“ o prošlosti, dok Gross ipak povijesnoj metodi ostavlja više prostora „razmjerne istinitosti“, dakle, ne podrazumijeva apsolutnu preciznost i egzaktnost jer se ona, kao što je već ranije naglašeno, teško može postići u društvenim i humanističkim znanostima, za razliku od prirodnih znanosti.¹⁶²

Kao što je već rečeno, pomoću ove metode se može na temelju raznovrsnih dokumenata i drugog dokaznog materijala egzaktno saznati ono što se u prošlosti dogodilo. Osim toga, postoji mogućnost da se odgovori i na pitanja: kako i zašto se to tako dogodilo? U korištenju ove metode uzimaju se u obzir naročito kronologija, razvitak i uzročno-posljedične veze o predmetu istraživanja.¹⁶³ Povijesna metoda je jedna od najsloženijih metoda, slično kao i logička metoda. Kada primjenjujemo povijesnu metodu, istovremeno koristimo analizu i sintezu, indukciju i dedukciju, a upotrebljavamo i razne druge misaone radnje i postupke. Nedostatak povijesne metode sastoji se u tome što ona često ne raspolaže potpunim materijalom, koji bi dopustio da se sa svih strana osvijetle događaji koji se istražuju. Ponirući dublje u prošlost, podaci koji nam stoje na raspolaganju su sve fragmentarniji. Stoga uvijek pri stvaranju zaključaka valja biti na oprezu.¹⁶⁴

Iako se ova metoda najčešće upotrebljava u društveno-humanističkoj znanstvenom području (npr. povijest, filozofija i sl.) ona se također primjenjuje samostalno (rjeđe) ili u kombinaciji s drugim znanstveno-istraživačkim područjima znanosti, kao što je ranije spomenuto, jer se manje-više u svim znanstvenim disciplinama istražuje porijeklo, razvitak, uzroci i posljedice pojava, odnosa i veza u prirodi i društvu.¹⁶⁵ Povijesnu metodu su tako ranije prvenstveno koristile povijesne znanosti. No, danas to nije specifična metoda samo povijesnih znanosti. Ona je vremenom zauzela svoje mjesto, kako u prirodnim znanostima, tako u filozofiji i

¹⁶⁰ M. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 364

¹⁶¹ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 199

¹⁶² isto, str. 199

¹⁶³ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 98

¹⁶⁴ isto, str. 96

¹⁶⁵ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 199

logici. U biologiji, povijesna metoda predstavlja metodološki temelj teorije evolucije, u geologiji ona čini temelje povijesne geologije koja govori o razvoju Zemlje, njene kore, u astronomiji se na nju oslanjaju suvremene teorije, u sociologiji bez nje se ne može proučavati razvoj društva, u ekonomiji, odnosno ekonomskoj povijesti razvoj ekonomske misli. U prirodne znanosti povijesnu metodu uveo je Darwin, u filozofiju sistematski i svestrano Hegel. Dakle, ova se metoda može upotrijebiti u gotovo svim znanstvenim područjima.

Gross smatra kako je rašireno mišljenje da se ne može govoriti o jednoj povijesnoj metodi, jer se postupci kojima se dobivaju obavijesti iz izvora mijenjaju u skladu s uvijek novim područjima istraživanja. Veći broj metoda proizlazi iz grananja suvremene znanstvene povijesti u poddiscipline koje ne postupaju na isti način. No, kako je već i ranije u radu navedeno, upotreba više metoda ne mora izazvati neusklađeno i raspršeno, već može doprinijeti širenju relativno oskudnog povijesnog znanja i povijesne perspektive.¹⁶⁶

10.2. Posebne metode povijesne znanosti

10.2.1. Genealoška metoda

Genealogija ili rodoslovlje je „pomoćna povijesna znanost koja proučava podrijetlo, razvoj i grananje porodica, plemena i obitelji.“¹⁶⁷ „Prezime je simbioza riječi i povijesnog čina... prezime u sebi sadržava priču, društveni čin, stvarni događaj, ono je povijesni spomenik jedne povijesne činjenice, najstariji trag nekog plemena, roda, obitelji.“¹⁶⁸ Iako najčešće postoji „riječ“, a nedostaje „činjenica“, uz pomoć genealoških istraživanja može biti i suprotno, i to u smislu da se uspije utvrditi „činjenica“ i nadomjesti izgubljena „riječ“. Genealoška istraživanja mogu biti presudna u ispravnom tumačenju nekog prezimena, pogotovo ako je prezime toliko iskrivljeno da se riječ, iz koje je prezime nastalo, gotovo više niti ne prepoznaje.¹⁶⁹

Za potrebe genealoške metode se koristi genealoška tablica. Ona predstavlja sintetizirani skup podataka iz matičnih knjiga dopunjen podacima iz drugih raspoloživih vrela. Sistematska

¹⁶⁶ M. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 363

¹⁶⁷ Skupina autora, *Proleksis Enciklopedija: prva hrvatska opća i nacionalna online enciklopedija*, <http://proleksis.lzmk.hr/> (9.8.2013.)

¹⁶⁸ Nenad Vekarić, *Genealogija u službi onomastike*, *Folia Onomastica Croatica* 12-13, Dubrovnik, 2004., str. 549

¹⁶⁹ isto, str. 549

genealoška obrada nekoga područja ili neke društvene skupine stvara bazu podataka za naknadni popis stanovništva.¹⁷⁰ Naime, genealoška metoda omogućava da se napravi naknadni popis stanovništva za ona tzv. predstatistička razdoblja, u kojima još uvijek nisu bili provedeni moderni popisi stanovništva. Zbog toga uspjeh genealoške metode ovisi o kvaliteti genealoških tablica, a kvaliteta genealoških tablica o kvaliteti sačuvanih vrela, uglavnom matičnih knjiga. Prilikom genealoških istraživanja je važno uočiti genealoške praznine i, gdje god je to moguće, upustiti se u korekcije.

Prednost genealoške metode je u tome da omogućuje uočavanje brojnih „tihih“ procesa u stanovništvu koji nisu vidljivi „običnim okom“ kao što su, primjerice, vidljive demografske posljedice ratova ili velikih epidemija.¹⁷¹ Među problemima genealoške metode nalazi se neujednačenost ortografije. Bitno je napomenuti kako matične knjige, kao najčešći izvori ove metode, nerijetko imaju nedostatke (primjerice, neažurirane ili čak nepostojeće). Kako u takvim izvorima obično nije postojala standardizirana hrvatska ortografija, a k tomu je službeni jezik u crkvenim (kao i državnim) poslovima bio latinski. Zbog toga se često pojavljivala neujednačenost pisanja osobnih imena i prezimena.¹⁷² No, možda najveći nedostatak genealoške metode jest što je to vrlo naporna metoda. Da bi ova metoda dala očekivani rezultat, potrebno je sistematski genealoški obraditi što veće područje, a to zahtijeva dugotrajan arhivski rad i unos podataka. Upravo ta duljina „predistraživačke“, „rudarske“ faze mnoge istraživače odvraća od te metode, pogotovo kada je njihov rad vezan rokovima (primjerice pisanje doktorske disertacije, znanstvenog članka, knjige). No, odluče li se ipak na taj istraživački napor, na duže vremensko razdoblje se može ostvariti velika dobit.¹⁷³

10.2.2. Metoda “reprezentativne kapi”

Stvaranje potpunog naknadnog popisa stanovništva putem genealoške metode ipak je samo idealna varijanta. U nekim slučajevima, takav popis nije moguće stvoriti pogotovo ako se ide dublje u prošlost (zbog problema nepostojanja matičnih knjiga), a ni za veće teritorije (zbog

¹⁷⁰ Nenad Vekarić, *Metoda „reprezentativne kapi“ i genealoška metoda u povijesnoj demografiji*, Povijesni prilozi, Vol. 39, Dubrovnik, 2010., str. 24

¹⁷¹ isto, str. 25

¹⁷² Davor Lauc, Darko Vitek, *Logika i povijesne znanosti - problem rekonstrukcije obitelji na temelju matičnih knjiga*, Povijesni prilozi, Vol. 39, Zagreb, 2010., str. 95

¹⁷³ N. Vekarić, *Metoda „reprezentativne kapi“ i genealoška metoda u povijesnoj demografiji*, str. 25

nejednakih stupnjeva sačuvanosti matičnih knjiga i njihovo raznoliko vođenje). Stoga, za uspjeh povijesno-demografskih istraživanja genealoškoj metodi treba pridružiti još jednu metodu – metodu koju Vekarić naziva metoda „reprezentativne kapi“.¹⁷⁴

Metoda “reprezentativne kapi” nije nužna samo u povijesnoj demografiji; ona prati svako povijesno istraživanje, vjerojatno i svako znanstveno istraživanje. *Reprezentativna kap* jest „neka činjenica koju na temelju vrela možemo pouzdano utvrditi, ali sama po sebi (osim faktografske) nema osobitu interpretativnu vrijednost“. Vekarić kao primjer ove metode navodi stopu ubojstava u Dubrovačkoj Republici krajem 17. stoljeća. Prema postojećim izvorima u tom je razdoblju bilo ubijeno prosječno deset osoba godišnje. Takav podatak sam po sebi ne govori ništa osim te obične informacije. Kada se tom podatku pridruže spoznaje iz drugih vrela, kao na primjer broj stanovnika, u tom slučaju se može izračunati stopa ubojstava u Dubrovniku koja se može usporediti sa stopom ubojstava u drugim zemljama. Daljnjim računanjem i obradom podataka može se dobiti i vremenska dimenzija, trend i izvanredne indikacije da se – uz pomoć drugih vrela (primjerice, genealoškom metodom utvrđene dobi i spola ubojica i ubijenih, mjesta rođenja, srodničkih veza i tako dalje) – dođe do interpretacije kretanja i uzroka takvih pojava.¹⁷⁵

Ova metoda je povijesnoj znanosti korisna zbog toga što stvaranjem naknadnoga popisa stanovništva povijesni demograf dolazi u poziciju demografa i dobiva pravi statistički izvor koji će biti pogodan za razne povijesno-demografske analize.¹⁷⁶

10.2.3. Oralna povijest („Oral history“)

Posljednja metoda koja će biti obrađena u ovom radu, nije metoda u užem smislu riječi, ali je svakako bitna za povijesnu znanost. Sudionici povijesnih događaja, odnosno svjedoci, igraju sve važniju ulogu i za povjesničare. Zbog toga se često govori o „povijesnim svjedocima“. Općenito govoreći, povijesni svjedok je onaj koji zahvaljujući tome što je prisustvovao važnom događaju prenosi ostatku svijetu ono što je vidio. Svjedok očevidac je kao „svjedok vremena“ tako dobio novo značenje u okviru *oral history* istraživanja.

¹⁷⁴ isto, str. 25

¹⁷⁵ isto, str. 26

¹⁷⁶ isto, str. 25

Oralna povijest (*oral history*) je „metoda prikupljanja podataka o prošlosti putem intervjua s akterima prošlih zbivanja“.¹⁷⁷ Ona se s obzirom na selektivnost pamćenja i subjektivnost svjedoka i dalje smatra tek djelomično pouzdanom metodom. Usmene pripovijesti se uglavnom sastoje od osobnih sjećanja, što je izuzetno klizav medij za konstrukciju činjenica. Riječ je o tome da pamćenje nije toliko snimanje (*recording*) koliko je selektivni mehanizam, kojim se ne pamte apsolutno svi događaji i osobe, a izbor onoga što će se zapamtiti, u određenim granicama, se stalno mijenja i razlikuje se od osobe do osobe. Sumnjičavost prema usmenom svjedočenju se javlja još u Antici. Već se i Tukidid žalio da „različiti očevici daju različite iskaze o istome događaju“. Kao razloge je naveo pristranost s jedne te nesavršenstvo ljudskog pamćenja s druge strane.¹⁷⁸

Cvijović Javorina navodi kako postoje protivnici ove metode, ali i dodaje da se ovoj metodi treba priznati barem jedna stvar: zahvaljujući njoj odnos prema povijesti se demokratizirao. U središtu povijesnih istraživanja više ne stoje samo politika, obrasci vladanja i različite elite, nego se kao subjekti javljaju i neka nova lica.¹⁷⁹ Oralna povijest omogućava slojevitije predstavljanje povijesti, a svjedoci povijesnih zbivanja se mogu pronaći i u nižim slojevima društva, među „običnim“ građanima i pukom, čime se nastavlja težnja škole Anala, koja je također težila da se u istraživanja uključe različiti povijesni izvori koji opisuju život „običnih ljudi. Tako se realističnije rekonstruira i prikazuje prošlost. Veliku ulogu u promoviranju oralne povijesti odigrali su i mediji, koji za razliku od knjiga često pisanih znanstvenim jezikom koji je nerazumljiv široj publici, su dostupniji, ali i izazivaju zanimanje publike, što daje dodatan poticaj istraživanjima.

10.3. Metode koje nemaju širu primjenu u povijesnoj znanosti:

Među metodama znanstvenog rada postoje neke metode koje nemaju široku upotrebu u povijesnoj znanosti, ali pripadaju kategoriji općih metoda znanstvenog rada, stoga ih je bitno barem spomenuti u ovom radu.

¹⁷⁷ Ivana Cvijović Javorina, *Oralna historija: problemi, mogućnosti i primjena među povjesničarima*, Radovi, Vol. 44, Zagreb, 2012., str. 441

¹⁷⁸ isto, str. 441

¹⁷⁹ isto, str. 446

10.3.1. Eksperimentalna metoda

Mejovšek definira eksperimentalnu metodu kao „postupak promatranja pojave koja se ispituje pod točno određenim uvjetima koji dozvoljavaju da se prati tok pojave i da se ona svaki puta uz ponavljanje tih uvjeta ponovno izazove“.¹⁸⁰ Ona se, dakle, zasniva na eksperimentu, odnosno znanstveno postavljenom pokusu, tj. na „kontroliranom promatranju“ i „provjeravanju nekog zakona“. Razvoj znanosti, posebno u 20. stoljeću, toliko je zasnovan na eksperimentima da je postalo opće shvaćanje da se sve mora dokazati eksperimentom i da samo eksperiment predstavlja znanstvenu metodu istraživanja. Eksperimentalna metoda vrlo se često upotrebljava u kombinaciji s drugim znanstvenim metodama. Tako su, na primjer, eksperiment i promatranje tijesno povezani, jer oni imaju istu svrhu, ali se drugačije izvode.¹⁸¹ Eksperiment je znanstvena metoda koja je dominantna u prirodnim znanostima. U društvenim i humanističkim znanostima eksperiment se još uvijek nedovoljno koristi.¹⁸²

10.3.2. Sustavno opažanje

Žugaj smatra kako je promatranje prva i osnovna metoda svakog znanstveno-istraživačkog rada, njime se na neposredan način istraživač upoznaje s predmetom, pojavama i procesima. Pomoću ove metode prikupljaju se podaci i informacije o činjenicama, pojavama i procesima, te se upoznaju odnosi i veze među njima.¹⁸³ Mejovšek sustavno opažanje definira kao „praćenje neke pojave na sustavan, a to znači na unaprijed definiran i precizan način“. Svrha je sustavnog promatranja da se njime što točnije evidentira, snimi pojava koja se promatra“. Prednost sustavnog opažanja pred eksperimentom je u tome što se ono odvija u prirodnim uvjetima (većina eksperimenata se odvija u laboratorijskim uvjetima).¹⁸⁴ Sustavno opažanje koristi se i u prirodnim i u društvenim i humanističkim znanostima. U povijesnoj znanosti je sustavno opažanje teško ostvarivo zbog same prirode povijesnih istraživanja.

¹⁸⁰ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 195

¹⁸¹ isto, str. 196

¹⁸² M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 29

¹⁸³ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 204

¹⁸⁴ M. Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, str. 30

10.3.3. Metode ispitivanja

Ispitivanje je u širem smislu „metoda prikupljanja podataka o pojavi koja se istražuje na temelju mišljenja ispitanika“. Do podataka se dolazi posredno, verbalnim komuniciranjem (usmenim ili pismenim) između istraživača i osoba za koje se pretpostavlja da te podatke mogu dati.¹⁸⁵ Prikupljanjem podataka se provjerava istinitost izvedene zamisli o stvarnosti, a na temelju te zamisli se određuje koje će se činjenice proučavati i u kojim uvjetima će se prikupljati. Tada se određuju metode za prikupljanje podataka. Među metodama ispitivanja može se izdvojiti njih dvije: metoda anketiranja i metoda intervjuiranja.

10.3.3.1. Metoda anketiranja

Metoda anketiranja je postupak kojim se na temelju anketnog upitnika istražuju i prikupljaju podaci, informacije, stavovi i mišljenja o predmetu istraživanja. Ova je metoda pouzdana u tolikoj mjeri u kolikoj su mjeri pouzdane same informacije prikupljene tom metodom.¹⁸⁶

10.3.3.2. Metoda intervjuiranja

Metoda intervjuiranja je vrlo slična metodi anketiranja. Razlika je u tome što se intervju izvodi neposredno, usmeno i putem razgovora s intervjuiranim. Intervjuiranje je elastičnije od anketiranja. Vrijednost podataka i informacija prikupljenih pomoću intervjua zavisi od brojnih činitelja, a prije svega, od osobe koja intervjuiira, te predmetu intervjuiranja, osobe koju se intervjuiira, itd.¹⁸⁷ Kao što je već ranije spomenuto, ova metoda ipak pronalazi svoje mjesto u povijesnoj znanosti kao sastavni dio istraživanja oralne povijesti.

¹⁸⁵ M. Žugaj, K. Dumičić, V. Dušak, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, str. 114

¹⁸⁶ R. Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, str. 203

¹⁸⁷ isto, str. 204

11. Zaključak

Pregledom relevantne literature, na kraju ovog rada, može se zaključiti kako povijesna znanost u svojim istraživanjima uglavnom koristi opće metode znanstvenog rada. Neki znanstvenici vjeruju kako bi svaka znanost trebala imati vlastitu metodologiju. Iz ovog rada je vidljivo kako povijesna znanost nema mnogo svojih vlastitih metoda, nego ih uglavnom „posuđuje“ od drugih znanosti. To nikako ne umanjuje njezinu vrijednost, kako povijesne znanosti pa tako niti ostalih znanosti koje također koriste zajedničke opće metode. Znanost se stalno mijenja. U vremenu, kada se ukupno znanje udvostručuje svakih pet do osam godina, svakim novim istraživanjem, svakim novim otkrićem, ali i neuspjehom, znanost dobiva novu dimenziju i stječu se nova znanja i spoznaje. Može se reći kako je znanost zbog toga proces koji se konstantno odvija kroz znanstveno-istraživački rad. Kako se mijenja znanost, tako se mijenjaju i kategorizacije. One nisu stalne i zadane, aksiomi ili temeljne istine, one su jednostavno misaone konstrukcije koje su privremene i promjenjive, prilagodljive novim okolnostima znanstvenog rada i novim znanostima i znanstvenim otkrićima. Kako bi se mogli znanstveno analizirati rezultati historiografije potrebno je dobro poznavati određene povijesne procese, te razvoj povijesne znanosti u cjelini. Bitno je napomenuti kako je u znanstvenom istraživanju iznimno važno upotrijebiti prave metode. Potrebno je dobro poznavati znanstvene metode koje povjesničari primjenjuju u istraživanjima, procijeniti njihovu kritičnost, stručnost, poznavanje literature i građe koju su obrađivali. Pritom se treba zadržati korektan i nepristran odnos. Kritičkom analizom znanstvenih rezultata, problema i metoda povijesnoj znanosti se osigurava obilježje znanstvenosti. Povijesna znanost se u konačnici mora držati svojih trajnih vrijednosti, stručnosti i odgovornosti znanstvenika istraživača, te primjeni primjerenih metoda u svom predmetu istraživanja.

12. Popis literature

Knjige:

- Bloch, Marc, *Apologija historije ili zanat povjesničara*, Srednja Europa, Zagreb, 2008.
- Carr, Edward Hallett, *Što je povijest*, Srednja Europa, Zagreb, 2004.
- Dubić, Slavoljub, *Uvođenje u znanstveni rad*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1970.
- Fogel, Robert William, Elton, Geoffrey Rudolph, *Kojim putem do prošlosti*, Ibis, Zagreb, 2002.
- Gačić, Milica, *Pisanje i objavljivanje znanstvenih i stručnih radova*, MUP Republike Hrvatske, Zagreb, 2001.
- Gačić, Milica, *Pisanje znanstvenih i stručnih radova*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
- Gross, Mirjana, *Historijska znanost - razvoj, oblik i smjerovi*, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1976.
- Gross, Mirjana, *Suvremena historiografija*, Novi Liber, Zagreb, 1996.
- Jenkins, Keith, *Promišljanje historije*, Srednja Europa, Zagreb, 2008.
- Kniewald, Jasna, *Metodika znanstvenog rada*, MULTIGRAF, Zagreb, 1993.
- Mejovšek, Milko, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, Naklada Slap, Zagreb, 2003.
- Milat, Josip, *Osnove metodologije istraživanja*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Nikić, Andrija, *Nastanak znanstvenog djela ili metodologija*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002.
- Skupina autora, *Primjena metodologije stručnog i znanstvenog istraživanja*, GRAFIKA, Osijek, 2000.
- Šamić, Midhat, *Kako nastaje naučno djelo*, Svjetlost, Sarajevo, 1977.
- Vujević, Miroslav, *Uvod u znanstveni rad*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- Vukosav, Joško, *Metodologija znanstvenih istraživanja*, MUP, Zagreb, 2011.
- Wassenbauer, Branko, *Znanstveni i stručni rad*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2007.
- Zelenika, Ratko, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, *Savremeno pakovanje*, Beograd, 1988.
- Zelenika, Ratko, *Znanost o znanosti*, Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka, 2004.

Žugaj, Miroslav, Dumičić, Ksenija, Dušak, Vesna, *Temelji znanstvenoistraživačkog rada*, TIVA, Varaždin, 2006.

Žugaj, Miroslav, *Osnove znanstvenog i stručnog rada*, Tisak Zagreb, Samobor, 1989.

Članci:

Cvijović Javorina, Ivana, *Oralna historija: problemi, mogućnosti i primjena među povjesničarima*, Radovi, Vol. 44, Zagreb, 2012.

Gross, Mirjana, *Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti*, Historijski zbornik, god. LXII, br. 1, Zagreb, 2009.

Korunić, Petar, *Početak etnografske statistike u Habsburškoj monarhiji i Hrvatskoj; Etnička identifikacija i etničke strukture stanovništva*, Historijski zbornik, god. LXIII, br. 1, Zagreb, 2010.

Korunić, Petar, *Povijesna struka i kritika hrvatske historiografije danas*, Radovi, Vol. 31, No. 1, Zagreb, 1999.

Lauc, Davor, Vitek, Darko, *Logika i povijesne znanosti - problem rekonstrukcije obitelji na temelju matičnih knjiga*, Povijesni prilozi, Vol. 39, Zagreb, 2010.

Vekarić, Nenad, *Genealogija u službi onomastike*, Folia Onomastica Croatica 12-13, Dubrovnik, 2004.

Vekarić, Nenad, *Metoda reprezentativne kapi i genealoška metoda u povijesnoj demografiji*, Povijesni prilozi, Vol. 39, Dubrovnik, 2010.

Vranješ-Šoljan, Božena, *Kvantitativne metode u povijesnim istraživanjima*, Radovi, Vol. 15, Zagreb, 1982.

Internet:

Skupina autora, *Proleksis Enciklopedija: prva hrvatska opća i nacionalna online enciklopedija*, <http://proleksis.lzmk.hr/> (9.8.2013.)